

Nordisk velferd – arbeid og helse

- Lever fortsatt lenger i Oslo vest
- Ut av sosialhjelpen ved å jobbe noe?
 - Pionerene i norsk statistikk
 - Siden sist

Statistics Norway

Statistisk sentralbyrå

Samfunnsspeilet

78 prosent

av alle

i alderen 15-64 på Island er i arbeid. Det er det høyeste tallet for Norden. I Finland, som har lavest sysselsetting, er 69 prosent yrkesaktive. Arbeid og helse er to sentrale indikatorer på velferd, og i Norden står det bra til med begge. De nordiske velferdsstatene er et samlet begrep, men de skiller seg noe fra hverandre når det gjelder andel ledige, befolkningens helse og statens sosiale utgifter.

Elisabeth Nørgaard og Elisabeth Rønning skriver om nordisk velferd i tre artikler, side 2, side 7 og side 13.

10,7 år

så mye lenger

kunne menn i en av Oslos vestlige bydeler forvente å leve sammenliknet med menn i en av Oslos østlige bydeler på starten av 2000-tallet. Forskjellene er der fortsatt, men på slutten av 2000-tallet var skillet 8,8 år. Blant kvinner er forskjellen mindre, men i løpet av 2000-tallet økte forskjellene mellom bydelene med høyest og lavest levealder fra 5,4 år til 6,9 år.

Les mer i Kjersti Norgård Berntsens artikkel om forskjeller i forventet levealder i Oslo, side 18.

175 år

er gått

siden Anders Nicolai Kiær, den første sjefen for norsk statistikk ved Tabellkontoret (fra 1832), så Det statistiske kontor (fra 1862), ble født. Kiær utvidet og sentraliserte statistikken og la stor vekt på spredning av den. Også en annen ruvende leder for norsk statistikk hadde sitt jubileum i september. Petter Jakob Bjerve, SSBs direktør fra 1949 til 1980, ble født for 100 år siden.

Tor Skoglund kaster et historisk tilbakeblikk på begge direktørskikkelsene, side 33.

4/2013

Samfunnsspeilet

4/2013 – 27. årgang

Samfunnsspeilet presenterer aktuelle analyser om levekår og livsstil, og kommer ut fem ganger i året. Tidsskriftet gir viktig informasjon om sosiale, demografiske, økonomiske og kulturelle endringer i samfunnet.

Samfunnsspeilet henvender seg til deg som er samfunnsengasjert, og til deg som har bruk for å kjenne det norske samfunnet i jobben din. For studenter og skoleelever er tidsskriftet en nyttig kilde som fyller tomrommet mellom lærebøker og dagspressen.

Redaksjon: Elisabeth Nørgaard (ansv.), Natasza P. Sandbu (red.), Frode Brunvoll, Fride Eeg-Henriksen, John Åge Haugen, Even Høydahl, Geir Nygård, Elisabeth Rønning, Toril Sandnes, Ole Sandvik, Tor Skoglund, Trond Amund Steinset, Kenneth Aarskaug Wiik.

Redigering: Gunn Bredevang og Helga Nordermoen (layout).

Foto: Siri Boquist, Colourbox, Crestock, Studio Vest.

Design: Siri E. Boquist

Trykk: Møklegaards Trykkeri AS

Priser: Per år kr 330,- (institusjoner), kr 220,- (private). Enkeltnr. kr 65,-.

Neste nummer av Samfunnsspeilet kommer ut i desember 2013.

Internett: <http://www.ssb.no/>

E-post: ssb@ssb.no

ISBN 978-82-537-8751-0 Trykt versjon

ISBN 978-82-537-8752-7 Elektronisk versjon

ISSN 0801-7603 Trykt versjon

ISSN 0809-4713 Elektronisk versjon

© Statistisk sentralbyrå, oktober 2013.

Artikler i tidsskriftet kan ikke uten videre tas som uttrykk for Statistisk sentralbyrås oppfatning.

Ved bruk av stoff fra tidsskriftet, oppgi kilde: Samfunnsspeilet, Statistisk sentralbyrå.

Elisabeth Nørgaard og Elisabeth Rønning

Nordiske velferdsstater – kjennetegn og utfordringer

På jakt etter felles indikatorer for velferd 2

Elisabeth Nørgaard og Elisabeth Rønning

Nordiske velferdsstater – kjennetegn og utfordringer

Er det arbeid til alle i Norden? 7

Elisabeth Nørgaard og Elisabeth Rønning

Nordiske velferdsstater – kjennetegn og utfordringer

Mange har god helse, færrest i Finland 13

Kjersti Norgård Berntsen

Forventet levealder i Oslos bydeler

Fortsatt store forskjeller i levealder i Oslo..... 18

Arne Andersen

Arbeidsmarkedet og mottakere av sosialhjelp

Sosialhjelp og arbeid – best utsikter for unge 26

Tor Skoglund

Anders Nicolai Kiær og Petter Jakob Bjerve – SSB-direktører som satte varige spor

To ruvende skikkelser i norsk statistikk 33

Siden sist 41

På jakt etter felles indikatorer for velferd

De nordiske landene, ofte kalt nordiske velferdsstater, peker seg ikke ut i Europa med at de bruker en spesielt høy andel av sine bruttonasjonalprodukt til å dekke befolkningens sosiale behov. Helse og pensjoner utgjør den største posten, fra 59 til 66 prosent av de sosiale utgiftene. Velferdsordningene er utviklet og organisert noe ulikt, men den største utfordringen er felles – økende levealder og lave fødselstall, slik som ellers i Europa.

Elisabeth Nørgaard og
Elisabeth Rønning

Det er godt kjent at Norge og andre land ikke vil kunne finansiere videreføring av dagens velferdsordninger når man ser en del tiår fremover, uten å skjerpe skattene eller kutte i andre offentlige utgifter. Dette skyldes først og fremst økningen i de eldres andel av befolkningen, og man står sannsynligvis overfor en kraftig vekst i behovet for helse- og omsorgstjenester.

I denne utgaven av Samfunnsspeilet presenterer vi i tre artikler noen smakebiter og resultater fra rapporten «Utfordringer for den nordiske velferdsstaten. Sammenlignbare indikatorer», utarbeidet av Statistisk sentralbyrå i 2013 (Normann, Rønning og Nørgaard 2013). Rapporten (se tekstboks) sammenligner Norge med andre europeiske land, spesielt de nordiske landene som ofte blir gruppert under fellesbetegnelsen «de nordiske velferdsstater». Vi tar også for oss hvilke kjennetegn som skiller disse fra andre land som også kan kalles velferdsstater.

Etablering av velferdsstaten – et kort tilbakeblikk

Intensjonen bak etableringen av velferdsstater var å dekke viktige behov for individer som ikke selv kan forsørge seg selv gjennom arbeid. Det er relativt bred enighet om at private forsikringer og andre markedsbaserte løsninger har en rekke svakheter når det gjelder å dekke disse behovene. Utviklingen av velferdsstaten kan beskrives som en forskyvning av ansvar mellom staten, familien og arbeidsmarkedet/arbeidsgivere. Her har hvert land sin historie.

Det er vanlig å hevde at velferdsstaters opprinnelse kan spores tilbake til Tyskland der Bismarck i 1883 innførte omfattende sosialforsikringsordninger for arbeidere. De nordiske velferdsstatene ble etablert noe senere, i 1930- og 1940-årene i Danmark, Norge, Sverige, noe senere i Finland (Rønning og Solheim, 2002). I de skandinaviske landene vokste det frem stadig flere trygdeordninger i løpet av etterkrigstiden.

Elisabeth Nørgaard (t.v.) er økonom og fagdirektør i Statistisk sentralbyrå, Avdeling for personstatistikk. (elisabeth.norgaard@ssb.no)

Elisabeth Rønning er sosiolog og seksjonssjef i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk. (elisabeth.ronning@ssb.no)

Rapporten «Utfordringer for den nordiske velferdsstaten – sammenlignbare indikatorer»

Rapporten er finansiert av Nordisk Sosialstatistiske Komite (NOSOSKO). Rapporten er en oppdatering og til dels en utvidelse av en tilsvarende rapport fra 2009 (Normann, Rønning og Nørgaard 2009). Begge rapportene er tilgjengelige her: www.nom-nos.dk

NOSOSKO ble opprettet i 1946 og er en permanent komité under Nordisk ministerråd. Formålet med NOSOSKO er både å koordinere de nordiske landenes statistikk på det sosiale området og å utføre sammenlignende utredninger og beskrivelser av både innhold og omfang av ulike sosiale ordninger.

Mange undersøkelser peker på likhetene mellom de nordiske velferdsstatene. Utviklingen har likevel vært forskjellig, både med hensyn til omfang av ordninger og når ordningene ble innført. Fra slutten av 1980-årene har det for eksempel vært forskjeller både politisk og økonomisk mellom Danmark, Finland, Norge og Sverige (Bonke 1998).

Den økte politiske integrasjonen i Europa har berørt Danmark tidligere enn de andre nordiske landene. Landet kom med i EU i 1973. Sverige og Finland ble medlemmer i 1995. Norge og Island står utenfor, men EØS-avtalene gir stort sett de samme økonomiske vilkår som EU-landene.

Også økonomisk har det vært en tidsforskyvning i Norden. I begynnelsen av 1990-årene fikk Finland og Sverige en alvorlig nedgang som avsluttet en lang periode med økonomisk vekst. Danmark hadde en økonomisk nedgangstid allerede mot slutten av 1970-tallet, men siden slutten av 1980-årene har den økonomiske utviklingen vært relativt stabil.

Norge klarte relativt raskt å komme over en alvorlig bankkrise og nedgang blant annet som følge av omfattende oljeinntekter. Krisen nådde aldri det samme nivå i Norge som i Finland og Sverige. Rundt og etter årtusenskiftet, frem til 2008, opplevde de nordiske landene i det store og hele en stabil positiv økonomisk utvikling (NOSOSKO 2007). Finanskrisen fra og med 2008 har naturlig nok bidratt til å endre dette, spesielt for Island.

Den nordiske velferdsmodell – er det én modell?

Ingen velferdsstater er helt like. Når velferdsstatene i de nordiske land ofte plasseres i samme gruppe, er det fordi de er relativt like når det gjelder graden av statlig involvering, markedsregulering og oppgavefordeling mellom stat/kommuner, familie og marked:

- Den offentlige velferdspolitikken er omfattende, med trygdeordninger, sosiale tjenester, helse, utdanning, bolig, arbeidsmarked og så videre. Den har som formål å sikre grunnleggende behov i et samfunn.
- Det offentliges involvering er sterk på alle politikkområder.
- De nordiske velferdssystemer er basert på en høy grad av universalisme, forstått slik at alle har rett til grunnleggende sosial trygghet og tjenester, uavhengig av deres posisjon på arbeidsmarkedet.
- Inntektsfordelingen er relativt lik. Det skyldes både et relativt stort omfang av offentlige overføringer med inntektssikring, progressiv inntektsskatt, og at lønnsdannelsen er relativt sentralisert med aktiv statlig deltakelse.
- De fleste av de viktigste overføringsordningene (blant annet trygd knyttet til alder, uførhet, arbeidsledighet og sykdom) inneholder en grunnsikring som er uavhengig av (tidligere) inntekt, og en «standardsikring» der ytelsen avhenger av (tidligere) arbeidsinntekt.
- Sosial- og helsetjenester er et offentlig ansvar og er finansiert gjennom skatter og med relativt lave brukerbetalingar.

Sosiale utgifter

Databasen *The European System of integrated Social PROtection Statistics (ESSPROS)* gir data om lands sosiale utgifter. ESSPROS ble utviklet av Eurostat på slutten av 1970-tallet på grunn av behovet for et eget instrument for statistisk overvåking av sosiale utgifter i EU. ESSPROS-manualen inneholder detaljerte definisjoner og klassifisering av ulike utgifter.

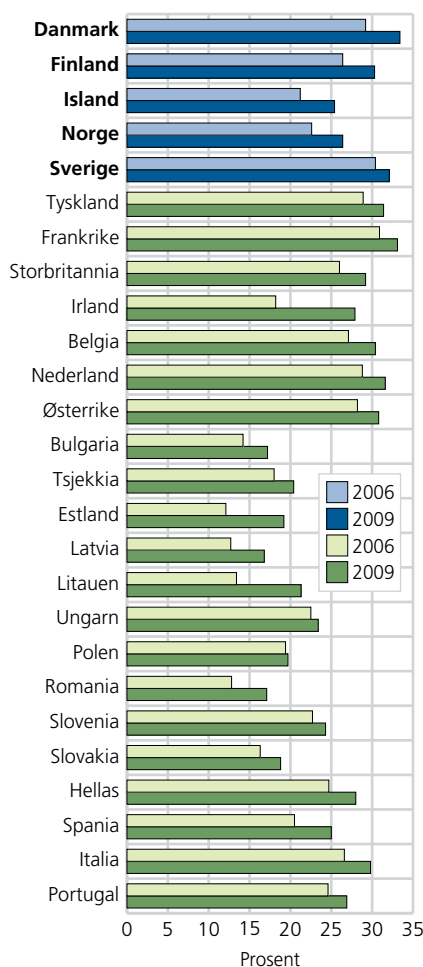
- Likestillingen mellom kjønn er et grunnleggende prinsipp. Sysselsettingen blant de nordiske kvinnene er generelt høy.

Utfordringer for velferdsstatene

Den demografiske utviklingen med økende levealder og relativt lave fødselstall er en sentral utfordring for dagens velferdsstater. Ved inngangen til 2013 var 13 prosent av befolkningen i Norge 67 år eller eldre. Frem mot 2050 vil 21 prosent være eldre enn 67 år ([Ramm 2013](#)). Andre faktorer er kvinners inntreden på arbeidsmarkedet og flere enpersonhusholdninger som bidrar til å overføre omsorg fra familien til det offentlige.

Videre har forbruksveksten skapt forventninger om økt standard også på den offentlige velferden. Forutsetningene for å øke standarden på velferdstjenestene gjennom større produktivitet er jevnt over mindre enn den er i produksjonen av andre varer og tjenester. Over tid vil derfor offentlige velferdstjenester ha en tendens til å bli dyrere og dyrere sammenlignet med pris på andre varer og tjenester.

Figur 1. Totale sosiale utgifter som prosentandel av BNP, land i Europa. 2006 og 2009

Kilde: Eurostat, ESSPROS.

En høy skattefinansiert velferd krever et bredt skattegrunnlag ved at relativt mange jobber relativt mye. De nordiske landene har gjennomgående høye sysselsettingsandeler (se artikkelen *Er det arbeid til alle i Norden?* i dette nummer av Samfunnsspeilet). De kjennetegnes også av høy sysselsetting blant kvinner og eldre, men arbeidstiden per sysselsatt er relativt lav. Overgang fra arbeid til helserelaterte trygdeytelser koster mer i Norden enn i andre land, fordi hver arbeidstime gir mer skatt, og ytelsene er rausere enn i andre land.

En sterk økning i innvandringen kan også bidra til press på offentlige finanser. Dette gjelder spesielt innvandring fra lavinntektsland, se blant annet [Holmøy og Strøm \(2012\)](#). Her er det ofte snakk om flyktninger med familie med lav utdanning og dårlige språkkunnskaper. Brochmannutvalget (NOU 2011:9) skriver om dette:

«Konsekvensene av migrasjon for velferdsmodellens utvikling er avhengig av hvem som kommer, hvilke ressurser de bringer med seg, og i hvilken grad de integreres i norsk arbeids- og samfunnsliv. Kombinasjonen av en aldrende befolkning og lav sysselsetting i betydelige befolkningsgrupper kan utfordre modellens bærekraft på sikt.»

En kostnadskreven velferdsstat?

I den nordiske velferdsmodellen er ytelser relativt romslige og universelle. For å belyse dette har vi brukt resultater basert på databasen ESSPROS (Eurostat, 2012, se tekstboks). De totale sosiale utgiftene i ulike land kan uttrykkes på flere måter. Vi har valgt å bruke to mål som er brukt av EUs statistiske byrå Eurostat. Det ene viser de totale sosiale utgiftene som prosent av BNP (se figur 1). Det andre viser de totale sosiale utgiftene per innbygger etter at man har korrigert for forskjeller mellom landenes generelle prisnivå ved hjelp av såkalte kjøpekraftspariteter (se figur 2) og forklarende tekstboks.

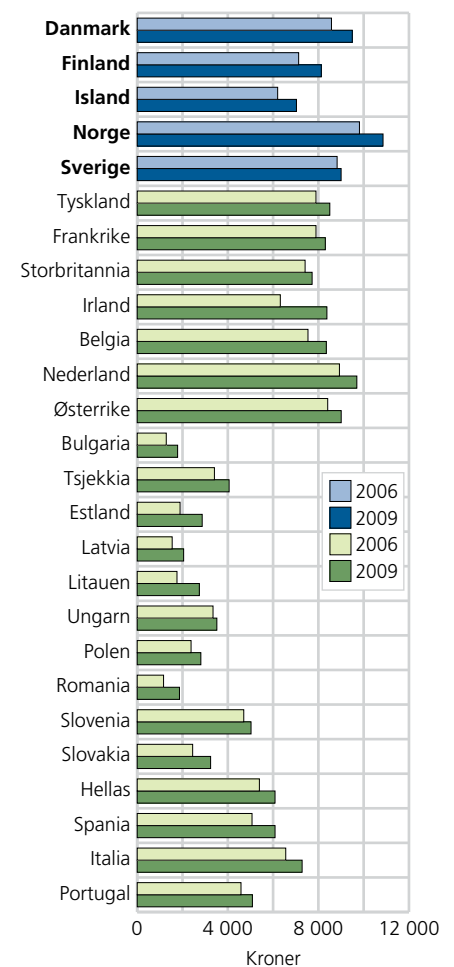
De nordiske landene peker seg ikke ut med spesielt høye BNP-andeler for sosiale utgifter. I de fleste europeiske land økte de sosiale utgiftenes andel av BNP under finanskrisen i 2008-2009. Målt med KPS per innbygger har Norge de høyeste utgiftene i Europa. De øvrige nordiske land ligger om lag på samme nivå som Belgia, Tyskland, Irland, Frankrike, Italia, Østerrike og Storbritannia. Island har de laveste utgiftene i Norden.

Den dominerende sosiale utgiften i Danmark, Finland og Sverige er alderspensjoner, inklusive pensjoner til etterlatte. Deretter følger utgifter til sykdom og helsetjenester (se figur 3). I Norge og på Island er forholdet mellom disse to utgiftene motsatt. Pensjoner og helse utgjør til sammen fra 59 til 66 prosent av de sosiale utgiftene i Norden. I resten av Europa utgjør de en enda større andel av de sosiale utgiftene.

I de nordiske landene utgjør utgifter til uførhet fra 12 prosent av de totale sosiale utgiftene i Finland, til 17 prosent i Norge. I Danmark er andelen 15 prosent, i Sverige og Island 14 prosent. Selv om dette andelsmessig er en relativt liten del av utgiftene, er Norden i særklasse den regionen som bruker mest på uførhet (både som andel av sosiale utgifter, andel av BNP og i KPS). Her må en være oppmerksom på at utgiftsnivået ikke bare avhenger av helsestilstanden, men også av hvilke velferdsordninger som finnes.

Utgifter til arbeidsledighet er selvfølgelig svært konjunkturavhengige, men påvirkes naturligvis også av hvilke ordninger for inntektssikring eller arbeids-

Figur 2. Totale sosiale utgifter i KPS¹, Europa 2006 og 2009

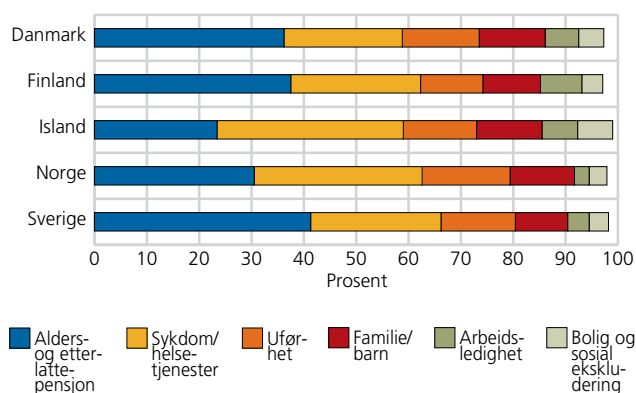
¹ KPS = Standard for kjøpekraft.

Kilde: Eurostat, ESSPROS.

Standarder for kjøpekraft

Kjøpekraftsparitetsstandarder (KPS) er en enhet som er uavhengig av nasjonale valutaer og brukes i statistikken for å fjerne effekten av nasjonale prisforskjeller. KPS er basert på såkalte kjøpekraftspariteter (KPP), som igjen er beregnet som et vektet gjennomsnitt av relative prisratioer på en forbrukskurve bestående av varer og tjenester, og som skal være sammenlignbar og representativ for hvert land.

Figur 3. Ulike utgifter som prosentandel av de totale sosiale utgiftene. Norden. 2009

Kilde: Eurostat, ESSPROS.

Referanser

Bonke, Jens (1998): Forandringerne i den offentlige sektor og i velfærdssystemet. TemaNord 1998: 573, Fra kap 5: Forandringerne i den offentlige sektor og velfærdssystemet – nye utfordringer for forbrukerne og forbrukerpolitikken, Nordisk Ministerråd.

ESSPROS: Eurostat. (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/social_protection/data/main_tables)

Eurostat (2012): Statistics in Focus 14/2012. In 2009 a 6,5% rise in per capita protection expenditure matched a 6,1% drop in EU-27 GDP.

Holmøy, Erling og Strøm, Birger (2012): Makroøkonomi og offentlige finanser i ulike scenarier for innvandring, Rapporter 2012/15, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/artikler-og-publikasjoner/makroekonomi-og-offentlige-finanser-i-ulike-scenarier-for-innvandring>)

Normann Tor Morten, Rønning Elisabeth og Nørgaard Elisabeth (2009): Utfordringer for den nordiske velferdsstaten – sammenlignbare indikatorer, NOSOSKO 2009.

Normann Tor Morten, Rønning Elisabeth og Nørgaard Elisabeth (2013): Utfordringer for den nordiske velferdsstaten – sammenlignbare indikatorer, 2. utgave, NOSOSKO 2013.

NOSOSKO (2007): Social tryghed i de nordiske lande 2005. Omfang udgifter og finansiering. NOSOSKO Nordisk Socialstatistisk Komité 30:2007.

NOU (2011:9): Velferd og migrasjon. Den norske modellens framtid. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, Oslo 2011.

Ramm Jorun (red.): Eldres bruk av helse- og omsorgstjenester, Statistiske analyser 137, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/helse/artikler-og-publikasjoner/eldres-bruk-av-helse-og-omsorgstjenester>)

Rønning, Rolf og Solheim, Liv Johanne (2002): Velferdsmodeller og trygdesystemer i komparativt perspektiv. Arbeidsnotat 140/2002, Høgskolen i Lillehammer.

markedstiltak som eksisterer. I 2009 var Finland det nordiske landet som brukte mest av de sosiale utgiftene på arbeidsledighet, 7,9 prosent. Utgiftspostene bolig og sosial ekskludering omfatter blant annet bostøtte og sosialhjelp, og utgjør en relativt liten del av de sosiale utgiftene.

Selv om ikke de sosiale utgiftene i Norden peker seg ut som spesielt høye som andel av BNP, peker også indikatorene på at det er utgiftene til helse og pensjoner som dominerer. Dette tydeliggjør på behovet for å følge med på utviklingen på arbeidsmarkedet og innenfor helsetilstanden. De neste to artiklene i dette nummeret av Samfunnsspeilet presenterer indikatorer for disse områdene.

Er det arbeid til alle i Norden?

I Europa er Norden den regionen som har høyest sysselsetting, både blant menn og kvinner, viser tall for 2010. Finland, som har den laveste sysselsettingen i Norden, har også høyest andel marginaliserte og ekskluderte fra arbeidsmarkedet. I Norge og Danmark er det derimot en høyere andel uføre enn i andre nordiske land.

Hva som kjennetegner de nordiske velferdsstatene, og hvilke utfordringer de møter, er nærmere beskrevet i artikkelen *På jakt etter felles indikatorer for velferd*, i dette nummeret av Samfunnspeilet. Kort oppsummert peker vi på en økning i antall eldre i befolkningen som følge av at folk lever lenger, og at det fødes færre barn. Det vil både være færre som bidrar til å finansiere og til å arbeide innenfor helse- og omsorgstjenester, samtidig som flere vil ha behov for tjenestene.

Et av de sentrale kjennetegnene ved de nordiske velferdsstatene er høy grad av yrkesdeltakelse. Arbeid er den viktigste veien til økonomisk uavhengighet og personlig velferd for den enkelte, men også et kollektivt gode, som finansierer fellesgoder gjennom skatter og ved å minske press på offentlige velferdsordninger som kompenserer for fravær av inntekt. Det gjelder spesielt i en situasjon der en stadig større del av befolkningen er i det vi kan definere som yrkespassiv alder.

Hvordan har sysselsettingen i Norden vært i perioden 2006-2010? Hvem befinner seg i randsonen av arbeidsmarkedet, og hvordan har deres situasjon utviklet seg? Tre indikatorer utviklet ved hjelp av EU-SILC dataene hjelper oss med å svare på disse spørsmål.

Elisabeth Nørgaard og
Elisabeth Rønning

Rapporten «Utfordringer for den nordiske velferdsstaten – sammenlignbare indikatorer»

Rapporten er finansiert av Nordisk Sosialstatistiske Komite (NOSOSKO). Rapporten er en oppdatering og til dels en utvidelse av en tilsvarende rapport fra 2009 (Normann, Rønning og Nørgaard 2009). Begge rapportene er tilgjengelige her: www.nom-nos.dk

NOSOSKO ble opprettet i 1946 og er en permanent komité under Nordisk ministerråd. Formålet med NOSOSKO er både å koordinere de nordiske landenes statistikk på det sosiale området og å utføre sammenlignende utredninger og beskrivelser av både innhold og omfang av ulike sosiale ordninger.

Elisabeth Nørgaard (t.v.) er økonom og fagdirektør i Statistisk sentralbyrå, Avdeling for personstatistikk. (elisabeth.norgaard@ssb.no)

Elisabeth Rønning er sosiolog og seksjonssjef i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk. (elisabeth.ronning@ssb.no)

Tabell 1. Andel sysselsatte 15-64 år.
Europa. 2006-2010. Prosent

	2006	2007	2008	2009	2010
Danmark	77,4	77,1	77,9	75,7	73,4
Finland	69,3	70,3	71,1	68,7	68,1
Island	84,6	85,1	83,6	78,3	78,2
Norge	75,4	76,8	78,0	76,4	75,3
Sverige	73,1	74,2	74,3	72,2	72,7
Tyskland	67,5	69,4	70,7	70,9	71,1
Frankrike	63,7	64,3	64,9	64,1	64,0
Storbritannia	71,6	71,5	71,5	69,9	69,5
Irland	68,7	69,2	67,6	61,8	60,0
Belgia	61,0	62,0	62,4	61,6	62,0
Luxembourg	63,6	64,2	63,4	65,2	65,2
Nederland	74,3	76,0	77,2	77,0	74,7
Østerrike	70,2	71,4	72,1	71,6	71,7
Sveits	77,9	78,6	79,5	79,0	78,6
Bulgaria	58,6	61,7	64,0	62,6	59,7
Tsjekkia	65,3	66,1	66,6	65,4	65,0
Estland	68,1	69,4	69,8	63,5	61,0
Latvia	66,3	68,3	68,6	60,9	59,3
Litauen	63,6	64,9	64,3	60,1	57,8
Ungarn	57,3	57,3	56,7	55,4	55,4
Polen	54,5	57	59,2	59,3	59,3
Romania	58,8	58,8	59,0	58,6	58,8
Slovenia	66,6	67,8	68,6	67,5	66,2
Slovakia	59,4	60,7	62,3	60,2	58,8
Hellas	61,0	61,4	61,9	61,2	59,6
Spania	64,8	65,6	64,3	59,8	58,6
Italia	58,4	58,7	58,7	57,5	56,9
Portugal	67,9	67,8	68,2	66,3	65,6

Kilde: Eurostat (Labour Force Survey).

Undersøkelsen EU-SILC

EU-SILC er en utvalgsundersøkelse om inntektsfordeling og sosial ekskludering regulert av EU (kommisjonen, rammeverksforordning EC No. 1177/2003) og koordinert av Eurostat. EU-SILC er forankret i Det europeiske statistiske system (ESS). Formålet er å danne grunnlag for sammenlignende statistikk om inntektsfordeling og sosial ekskludering på europeisk nivå, spesielt som ledd i EUs samarbeid for å bekjempe sosial ekskludering.

Som alle utvalgsundersøkelser er også resultater basert på EU-SILC beheftet med usikkerhet. Retningslinjene setter imidlertid krav til utvalgsstørrelser, slik at usikkerheten skal være minst mulig i alle land som gjennomfører undersøkelsen. Aggregerte tall basert på EU-SILC gir derfor nokså sikre anslag. For mer informasjon, se <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Høy sysselsetting i Norden

Hvis vi tar utgangspunkt i 2010, varierer sysselsettingen for personer i alderen 15-64 år mellom 78 og 69 prosent i de nordiske landene. Finland har den laveste sysselsettingen, mens Island har den høyeste. I Europa er Norden den regionen som har høyest sysselsetting.

Ser vi nærmere på utviklingen i perioden 2006-2010, legger vi merke til at finanskrisen også rammet Norden. Sysselsettingen falt i alle nordiske land etter 2008. Verst rammet ble Island hvor sysselsettingen i 2010 var 6,9 prosentpoeng lavere enn i toppåret 2007. Likevel er det en tendens til at fallet i sysselsetting flatet ut relativt raskt i Norden.

Norden er også kjennetegnet av høy sysselsetting blant begge kjønn, selv om kvinner jevnt over har lavere sysselsetting enn menn. Denne kjønnsforskjellen ble imidlertid berørt av finanskrisen ved at menn relativt sett ble hardere rammet enn kvinner. Kjønnsforskjeller i sysselsetting er dermed blitt mindre, spesielt i land hardt rammet av finanskrisen, men også i de nordiske landene, unntatt Sverige. Menn er mest utsatt for arbeidsledighet, og i 2010 var arbeidsledigheten større blant nordiske menn enn blant nordiske kvinner (Normann, Rønning og Nørgaard 2013).

Nye indikatorer: marginalisering, ekskludering og uførhet

Er enkelte grupper mer utsatt for å havne utenfor eller i randsonen av arbeidsmarkedet enn andre? For å belyse dette bruker vi data fra den europeiske undersøkelsen EU-SILC (se tekstboks) for årene 2006-2010. Det er viktig å følge med på denne delen av arbeidsmarkedet i perioder hvor konjunktorene peker nedover, som et supplement til analyser kun basert på sysselsetting og arbeidsledighet.

Indikatorene vi ser nærmere på, har vi kalt marginalisering, ekskludering og uførhet. Arbeidsmarginalisering beskriver en tilstand hvor man befinner seg i randsonen av arbeidsmarkedet. Man er ikke fullstendig integrert, men heller ikke helt ekskludert, det vil si at man har en permanent og avklart situasjon utenfor arbeidsmarkedet. Ekskludering skiller seg altså fra marginalisering ved at den representerer en mer permanent situasjon.

Arbeidsledighet er inkludert i definisjonen av ekskludering, men skiller seg også fra arbeidsledighet som definert i arbeidskraftundersøkelsen (<http://www.ssb.no/akumnd>) ved at vi ikke nødvendigvis stiller krav til aktiv arbeidssøking, og ved at varigheten er lengre.

Uførhet er et kjent fenomen, og alle nordiske velferdsstater har ordninger med førtidspensjon for personer som er ute av stand til å arbeide på grunn av nedsatt fysisk eller psykisk helse. Vår definisjon, basert på EU-SILC, forutsetter ikke en medisinsk diagnose eller noen form for offisiell godkjenning som kvalifiserer til mottak av en stønad (se tekstboks om begreper).

Finland – flest marginaliserte, ekskluderte og uføre

Figur 1, 2 og 3 viser de totale andelene marginaliserte, ekskluderte og uføre i Norden i 2006-2010. Vi ser at Finland stort sett har de høyeste andelene av disse tre gruppene, med 6,5 prosent marginaliserte, 5,6 prosent ekskluderte og 4,5 prosent uføre. Når det gjelder uføre, har både Norge og Danmark høyere andeler i 2010.

Begreper og definisjoner

Arbeidsmarginalisering: Definisjonen er basert på egenrapportert hovedaktivitet i EU-SILC for hver måned av inntektsåret. Personer som har definert seg selv som yrkesaktiv i mindre enn halvparten av året (fem måneder eller mindre), samtidig som de har definert seg selv som arbeidsledig eller inaktiv i minst seks måneder, er definert som marginaliserte. Personer som har studert i seks måneder eller mer, er ikke regnet som marginaliserte.

Ekskludering: Definisjonen er basert på egendefinert økonomisk status i EU-SILC på intervju tidspunktet. Som ekskluderte har vi definert personer som er arbeidsledige, hjemmевærende eller oppviser en annen form for inaktivitet på intervju tidspunktet, samtidig som de ikke har hatt lønns- eller næringsinntekt i referanseåret for inntekt. Vi har i tillegg lagt til en betingelse om at man ikke kan være i noen form for jobb på intervju tidspunktet.

Uførhet: Definisjonen er basert på egendefinert økonomisk status i EU-SILC på intervju tidspunktet. De som på intervju tidspunktet betegner seg selv som ufør eller som ute av stand til å arbeide, og i tillegg ikke har hatt lønns- eller næringsinntekt i referanseåret for inntekt, regner vi som uføre. Dette er uavhengig av om man mottar noen form for uførestønad. I tillegg har vi lagt til en betingelse om at man ikke kan være i noen form for jobb på intervju tidspunktet.

Definisjonene er like for alle nordiske og europeiske land.

At Finland kommer høyest ut, kan henge sammen med at landet har hatt lavest sysselsetting i Norden. Island, som har den høyeste sysselsettingen i Norden, kommer relativt godt ut på alle våre tre indikatorer. Spesielt gjelder dette fram til 2009.

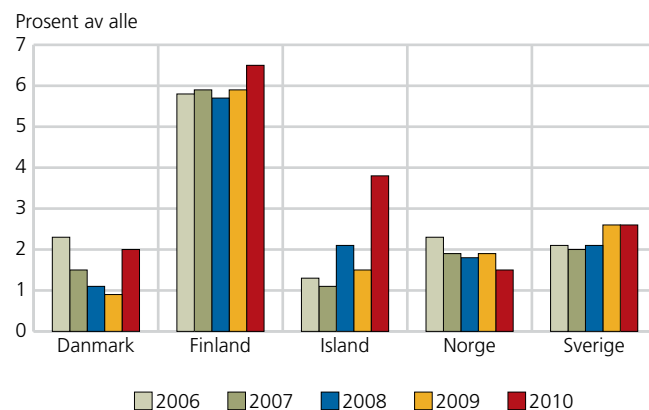
Island er fremdeles det nordiske landet som har lavest forekomst av uførhet i 2010, men vi ser altså at marginalisering og ekskludering har økt, fra 1,3 prosent i 2006 til 3,8 prosent i 2010 for de marginaliserte, og fra 1,5 prosent i 2006 til 2,3 prosent i 2010 for de ekskluderte.

Danmark har en positiv utvikling, det vil si nedgang både for marginalisering og ekskludering fram til og med 2009, og har da de laveste andelen i Norden, men utviklingen snur i 2010. For uførhet er bildet litt annerledes, og på det området kommer danskene relativt sett dårligere ut.

Norge, som er det nordiske landet der arbeidsmarkedet ble minst berørt av finanskrisen, har relativt lave andeler marginaliserte og ekskluderte, og det spesielle her er at andelen går ned også mellom 2009 og 2010. I Norge er det imidlertid relativt høye andeler uføre.

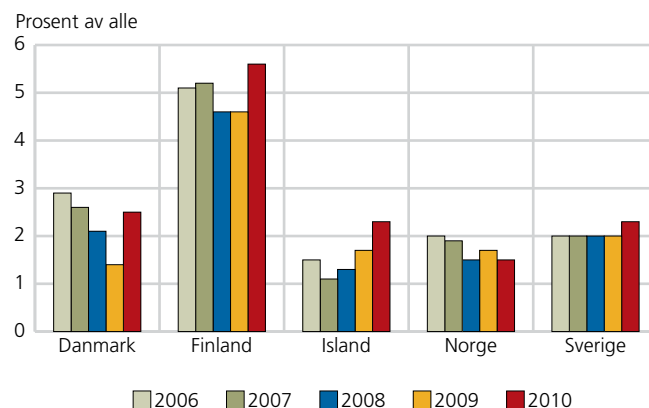
Sverige er ikke så ulikt Norge når det gjelder marginaliserte og ekskluderte, selv om andelen er noe høyere,

Figur 1. **Marginalisering i Norden. Personer 20-64 år. 2006-2010. Prosent av alle**

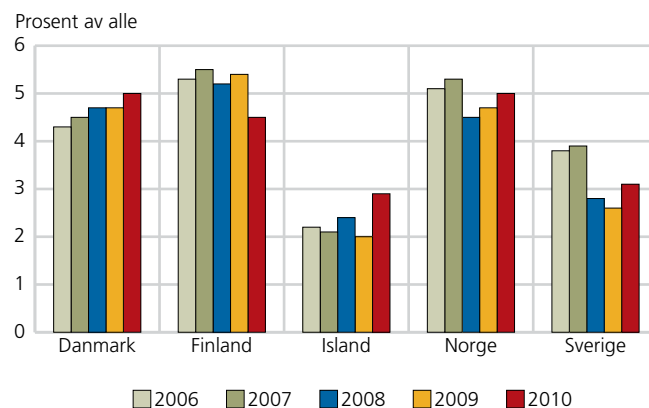
Kilde: EU-SILC 2006-2010, User Data Base.

Figur 2. **Ekskludering i Norden. Personer 20-64 år. 2006-2010. Prosent av alle**

Kilde: EU-SILC 2006-2010, User Data Base.

Figur 3. **Uførhet i Norden. Personer 20-64 år. 2006-2010. Prosent av alle**

Kilde: EU-SILC 2006-2010, User Data Base.

spesielt i 2010. Svenskene er imidlertid sjeldnere uføre, bare Island har lavere andeler i Norden.

Island hardest rammet av finanskrisen

Utviklingen i marginalisering, ekskludering og uførhet gir ikke noe entydig bilde av lik utvikling i Norden. Dette viser blant annet at disse indikatorene ikke gir helt det samme bildet av arbeidsmarkedet som sysselsetting og arbeidsledighet. Resultatene styrker likevel inntrykket av at Island ble hardest rammet av finanskrisen – ikke bare gikk sysselsettingen ned og arbeidsledigheten opp, det ble også flere som befant seg i randsonen og helt utenfor arbeidsmarkedet.

Danmark så ut til å være inne i en positiv utvikling fram mot 2009, men det ser ut til at situasjonen forverret seg i 2010. Også i Finland gjelder delvis dette, men en nedgang i andelen uføre i 2010 gjør likevel at utfallet er noe mer positivt. Sverige ser ut til å være relativt lite berørt av finanskrisen, selv om det er antydninger til at flere er i randsonen og utenfor i 2010 enn i årene før. Nedgang i andelen uføre nyanserer bildet for perioden sett under ett, også for Sverige.

Norge er det landet der vi ser færrest spor av finanskrisen, sett under ett var det en positiv utvikling for alle tre indikatorer i perioden 2006-2010.

Kvinner mer utsatt for marginalisering

I rapporten har vi også sett nærmere på ulike bakgrunnskjenntegn, som kjønn, alder, utdanning, samlivsstatus, helse og fødeland.

Kvinner er jevnt over mer utsatt for marginalisering enn menn, og de har oftere en løs og mer flyktig tilknytning til arbeidsmarkedet. Dette er også stort sett tilfelle når man kontrollerer for andre kjennetegn, selv om analysene våre tyder på at for enkelte av de nordiske landene (Danmark, Sverige og Island), er tendensen motsatt for årene rett etter finanskrisen. Dette kan kanskje tyde på at menn i perioder med økonomiske nedgangstider relativt sett kan være mer utsatt enn kvinner.

Når det gjelder alder og risiko for marginalisering, viser analysene våre at det også har vært litt ulike utviklingstrekk i Norden. Det å være under 35 år medfører økt sannsynlighet for å ha en løs tilknytning til arbeidsmarkedet. I Sverige merkes det best blant de yngste, mens det i Danmark, og etter hvert også i Norge og Finland, ser ut til å være aldersgruppen 25-34 som er mest utsatt. På Island kan det se ut til at finanskrisen har bidratt til å utjevne noe av alderseffekten ved at marginaliseringen også øker blant middelaldrende og eldre.

Tabell 2. **Marginalisering, etter land og kjønn. Personer 20-64 år. 2006-2010. Prosent av alle**

	2006		2007		2008		2009		2010	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Danmark	1,6	3,0	0,9	2,2	0,8	1,5	0,9	1,0	2,0	2,1
Finland	5,3	6,4	5,2	6,5	4,5	6,9	3,9	8,0	5,3	7,7
Island	0,8	1,8	0,6	1,6	1,7	2,4	1,2	2,0	4,0	3,7
Norge	1,5	3,1	1,7	2,2	1,2	2,4	1,5	2,3	1,0	1,9
Sverige	2,0	2,2	1,7	2,2	1,7	2,6	2,6	2,5	2,3	3,0

Kilde: EU-SILC, User Database.

I 2010 hadde de med lavere utdanning høyest andel og høyere risiko for marginalisering enn dem med høyere utdanning, mens de som har svekket helse, ikke hadde større sannsynlighet for å være utsatt for marginalisering i Norden.

Lavt utdannede i fare for å bli ekskludert

Også når det gjelder ekskludering fra arbeidsmarkedet er den generelle trenden at kvinner er mer utsatt enn menn, men mindre i 2010 enn de var i 2006. I Danmark er det ingen forskjell, mens de andre landene står igjen med en liten forskjell som tyder på at kvinner fremdeles er oftere ekskludert enn menn.

For alder er det mer uklare sammenhenger, men et fellestrekk i Norden er at faren for ekskludering er minst for personer 45 år og over, men også her med et visst unntak for Island. Utdanning har en klar betydning, og det er ingen tvil om at personer med kun grunnskoleutdanning er mest utsatt for ekskludering i Norden. Finanskrisen har medført økt ekskludering i denne gruppen i alle land, med unntak av Norge.

Det er også en relativt klar sammenheng mellom helse og ekskludering i alle nordiske land, bortsett fra i Norge. Det er enkelte trekk som tyder på at finanskrisen kortvarig kan ha forsterket denne sammenhengen på Island, i Danmark og Sverige, men vi kan ikke slå fast at dette er et generelt trekk.

Personer født utenfor EU er oftere utsatt for ekskludering fra arbeidsmarkedet enn andre, uten unntak i alle nordiske land fram til 2010. Selv om vi også kontrollerer for andre kjennetegn, viser analyser at det å være født utenfor EU, gir høyere sannsynlighet for å være ekskludert.

Kvinner og finske menn – i større grad uføre

Å være kvinne øker risikoen for å være ufør eller ute av stand til å arbeide, som også er en indikator som beskriver en posisjon utenfor arbeidslivet. Analyser viser at kjønn har effekt på uførhet i alle nordiske land i årene 2006-2010, også når vi tar hensyn til flere bakgrunnskjenntegn. På denne indikatoren har ikke kjønnsforskjeller endret seg stort i de nordiske landene fra 2006 til 2010. Finland fortsetter å skille seg litt ut fordi andelen uføre menn holder seg så vidt høy og dermed utligner kjønnsforskjellene blant finnene.

Uførhet forekommer naturlig nok oftere med økende alder, og med noen mindre forskjeller kan vi si at andelen uføre i de nordiske landene overstiger 5 prosent fra rundt femtiårsalderen. Dette gjelder stort sett i alle årene fra 2006 til 2010. Ellers er det verdt å nevne at sammenhengen mellom alder og uførhet ikke alltid er like tydelig. Det er nærliggende å anta at mye av forskjellene mellom aldersgruppene kan forklares med utdanning og helse.

Helse er naturligvis spesielt viktig for å forklare uførhet i Norden i perioden 2006-2010. Andelen uføre endrer seg mest blant dem som har dårlig helse, noe som kan tyde på utsatthet ved endringer i arbeidsmarkedet.

Norden sammenlignet med resten av Europa

Når vi så kaster et blikk på Europa og sammenligner Norden med andre land etter disse indikatorene, ser vi at i 2006 var Norden en nokså samlet region med minst marginalisering i Europa; Finland hadde høyest andel. I 2010 er Norden mer «spredt» når en sammenligner med resten av Europa. Når det gjelder ekskludering, har imidlertid de nordiske landene stabilt lavere andeler ekskluderte enn resten av Europa. En noe ulik utvikling mellom de nordiske landene i løpet av finanskrisearårene rokker ikke ved dette.

Norden kan imidlertid ikke sies å utgjøre en enhet når det gjelder uførhet, og Norge var blant landene i Europa med høyest andel uføre både i 2006 og 2010. I 2006 hadde også Finland en høy andel uføre i europeisk sammenheng. I 2010 er det imidlertid Danmark og Norge som skiller seg ut med de høyeste andelen uføre i Norden, 5 prosent. I Europa er det bare Storbritannia, Ungarn og Polen som har høyere andel uføre. Island er det nordiske landet med lavest andel uføre i 2010, 2,9 prosent.

Referanser

ESSPROS: Eurostat. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/social_protection/data/main_tables

Normann Tor Morten, Rønning Elisabeth og Nørgaard Elisabeth (2009): Utfordringer for den nordiske velferdsstaten – sammenlignbare indikatorer, NOSOSKO 2009.

Normann Tor Morten, Rønning Elisabeth og Nørgaard Elisabeth (2013): Utfordringer for den nordiske velferdsstaten – sammenlignbare indikatorer, 2. utgave, NOSOSKO 2013.

Mange har god helse, færrest i Finland

Mange i Norden rapporterer om god helse. Finland peker seg ut med lavest andel, under 70 prosent oppfatter seg selv som friske. Kvinner er sykere enn menn, og de jobber oftere enn menn deltid, uavhengig av helsetilstanden. Utdanningsnivået er viktig – med svekket helse og lite utdanning er det mer sannsynlig at man er mindre yrkesaktiv enn om man hadde høy utdanning.

En av velferdsstatens utfordringer vil være å få en større del av befolkningen til å arbeide lenger og unngå tidlig tilbaketrekning fra arbeidslivet. Befolkningens generelle helsetilstand påvirker muligheten til å arbeide lenger, og har stor betydning for bruken av helse- og omsorgstjenester.

En beskrivelse av hva som kjennetegner de nordiske velferdsstatene, og hvilke utfordringer de møter, er nærmere presentert i første artikkel i dette nummeret av Samfunnspeilet. Kort oppsummert peker vi på en økning i antall eldre i befolkningen som følge av at folk lever lenger og at det fødes færre barn.

Indikatorene knyttet til helse bygger på den europeiske levekårsundersøkelsen (EU-SILC), (se tekstboks). I denne undersøkelsen stilles det spørsmål om egenvurdert helse (se tekstboks), kronisk sykdom og nedsatt funksjonsevne. Svarene kan gi en indikasjon på befolkningens helsetilstand og vil også belyse potensialet for å øke eller unngå nedgang i sysselsettingen i årene som kommer. Andelen med dårlig helse påvirker dessuten velferdsstatens utgifter til behandling og ulike stønader knyttet til uførhet.

Hovedinntrykket når vi ser på indikatorene om egenvurdert helse, kronisk sykdom og nedsatt funksjonsevne, er at det er mange med god helse i Norden. Finland peker seg ut med lavest andel som vurderer sin helse som god, og høyeste andeler som har kronisk sykdom, sterk eller noe nedsatt funksjonsevne (se figur 1).

Datagrunnlaget

EU-SILC er en utvalgsundersøkelse regulert av EU (kommisjonen, rammeverksforordning EC No. 1177/2003) og koordinert av Eurostat. EU-SILC er forankret i det europeiske statistiske system (ESS). Formålet med EU-SILC er å danne grunnlag sammenlignende statistikk om inntektsfordeling og sosial ekskludering på europeisk nivå, spesielt som ledd av EUs samarbeid for å bekjempe sosial ekskludering.

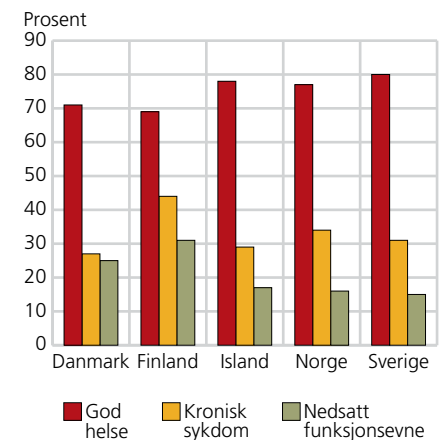
Som alle utvalgsundersøkelser er også resultater basert på EU-SILC beheftet med usikkerhet. Retningslinjene setter imidlertid krav til utvalgsstørrelser, slik at usikkerheten skal være minst mulig i alle land som gjennomfører undersøkelsen. Aggregerte tall basert på EU-SILC gir derfor nokså sikre anslag. For mer informasjon, se <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Egenvurdert helse

Vurderingene av helse, sykdom og funksjonsevne er subjektive og vil kunne variere med hva som regnes som «normalt» for en gruppe eller i et land. Indikatorene sier ikke noe om faktiske forekomster av ulike diagnoser i de forskjellige landene, og enkelte ulikheter er ikke nødvendigvis uttrykk for faktiske helseforskjeller.

Elisabeth Nørgaard og
Elisabeth Rønning

Figur 1. God egenvurdert helse, kronisk sykdom og nedsatt funksjonsevne, etter land. Personer 16 år og over. 2010. Prosent

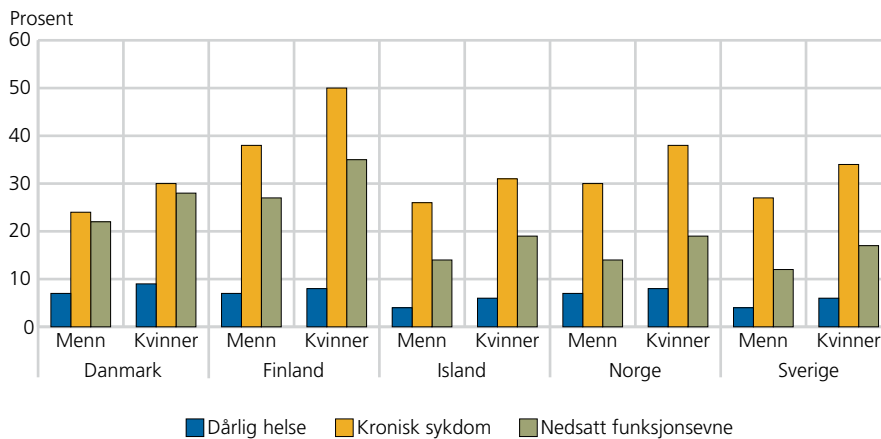
Kilde: EU-SILC, User Data Base.

Elisabeth Nørgaard (t.v.) er økonom og fagdirektør i Statistisk sentralbyrå, Avdeling for personstatistikk. (elisabeth.norgaard@ssb.no)

Elisabeth Rønning er sosiolog og seksjonssjef i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk. (elisabeth.ronning@ssb.no)

Figur 2. Dårlig egenvurdert helse, kronisk sykdom og nedsatt funksjonsevne, etter land og kjønn. Personer 16 år og over. 2010. Prosent

Kilde: EU-SILC, User Data Base.

Kvinner sykere enn menn?

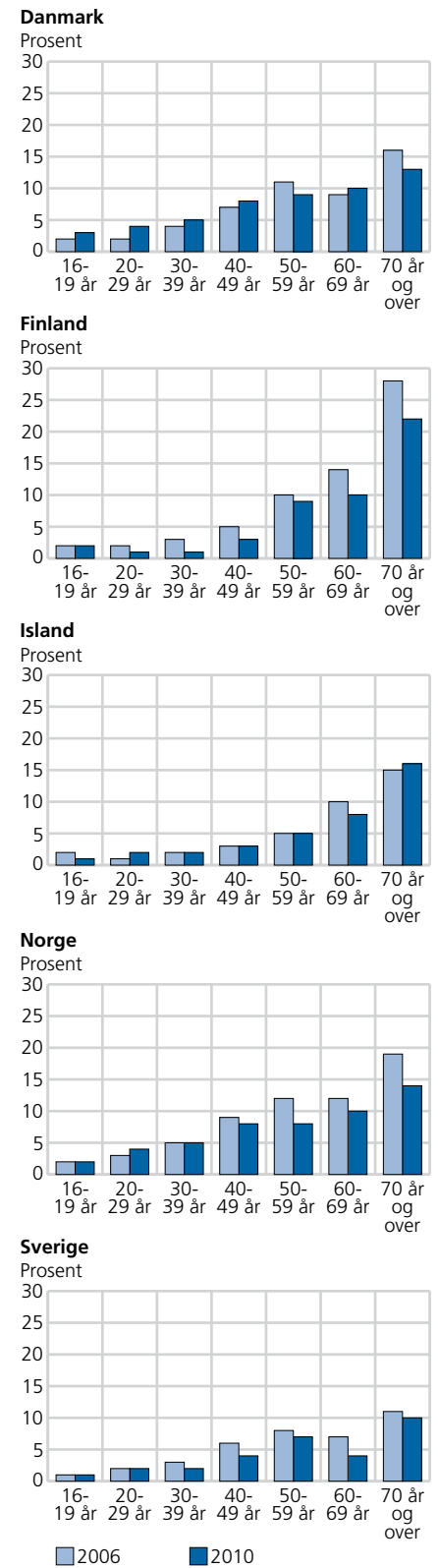
Statistikk og analyser basert på norske data har vist at kvinner oftere enn menn rapporterer om helseproblemer (SSB 2008) og har høyere sykefravær ([SSB 2013](#)). Det samme bildet får vi når vi sammenligner Norge med de andre nordiske landene. Alle de tre indikatorene gir et bilde av at flere kvinner enn menn ser ut til å ha helseproblemer (se figur 2).

Det er en særlig høy andel kvinner i Finland som svarer at de har kronisk sykdom (50 prosent) eller nedsatt funksjonsevne (35 prosent). Danmark hadde den høyeste andelen kvinner som rapporterte om dårlig egenvurdert helse (9 prosent), her er forskjellene mellom landene og kjønnene relativt små.

Eldre holder seg friske lenger?

Helse og sykdom henger sammen med alder. Jo eldre man er, jo flere sykdommer og plager må man vanligvis leve med. Indikatorene viser at det er i de eldste aldersgruppene at helseproblemene er størst. Når indikatoren for egenvurdert helse

Figur 3. Dårlig egenvurdert helse, etter land og alder. Personer 16 år og over. 2006 og 2010. Prosent

Kilde: EU-SILC, User Data Base.

fordeles på aldersgrupper, ser vi en antydning til friskere eldre. For å finne mer enn 10 prosent som rapporterer om dårlig helse i 2006, må vi opp i en alder på over 50 år for de fleste av de nordiske landene.

Det ser ut til at dette i 2010 har forskjøvet seg til aldersgruppen 60 år og over i Danmark, Finland og Norge. For Island og Sverige gjelder det samme for aldersgruppen over 70 år (se figur 3). Endringene i indikatoren for kronisk syke og nedsatt funksjonsevne gir ikke et like entydig bilde av friskere eldre.

Høy utdanning = god helse?

Det er i flere studier påpekt at helse varierer med utdanning, jo høyere utdanning man har, jo bedre helse rapporteres det om (se for eksempel Elstad 2008, Eurostat, 2010, Statistics in focus 2010). Dette gjelder også for de indikatorene vi har brukt. Det er større andeler med god helse blant dem som har høyere utdanning når vi sammenligner med dem som har grunnskole eller videregående utdanning. Forskjellene gjelder alle de nordiske land.

Det er også en lavere andel blant dem med høyere utdanning som rapporterte om kronisk sykdom og nedsatt funksjonsevne (se figur 4). De høyeste andelenene for alle de tre indikatorene finner vi blant dem med grunnskole som høyeste utdanning.

Frisk og yrkesaktiv

Yrkesaktiviteten kan variere med helsetilstanden, og vi ser også at det er en høyere andel med god helse som er yrkesaktive, sammenlignet med dem som har dårlig helse (se tabell 1). Norge har den høyeste andelen med god helse som er yrkesaktive, 85 prosent i 2010, men også i Danmark og Sverige er andelen 80 prosent eller over. Arbeidsliv og sysselsetting blir også beskrevet nærmere i artikkelen *Er det arbeid til alle i Norden?* i dette nummeret av Samfunnspeilet.

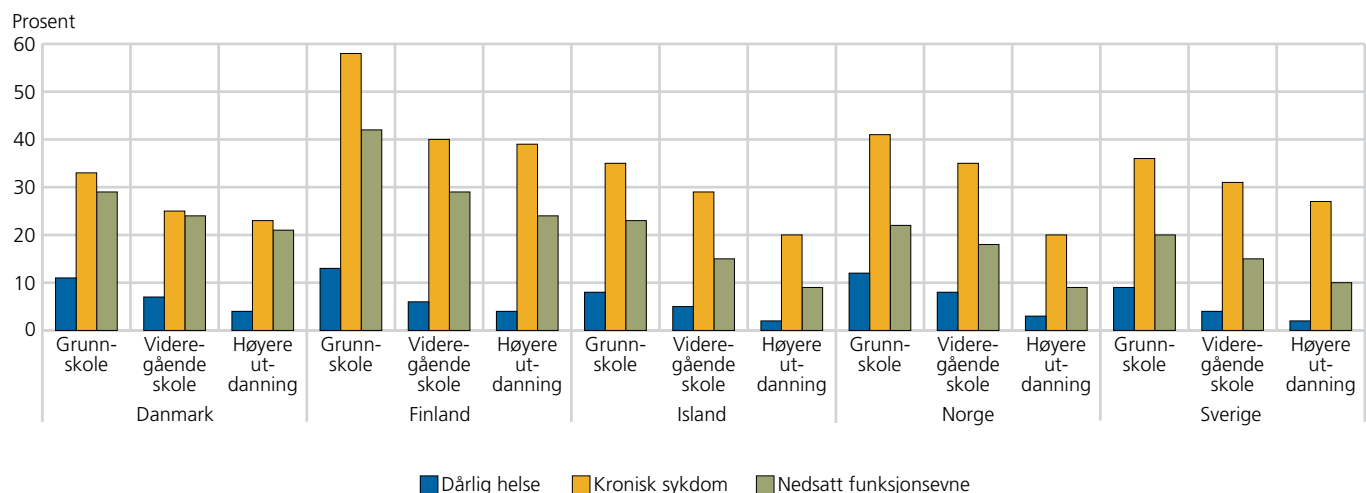
Utviklingen i yrkesaktivitet har vært noe ulik i de nordiske landene, med sterkest utslag på Island hvor andelen yrkesaktive har gått ned – dette gjelder

Rapporten «Utfordringer for den nordiske velferdsstaten – sammenlignbare indikatorer»

Rapporten er finansiert av Nordisk Sosialstatistiske Komite (NOSOSKO). Rapporten er en oppdatering og til dels en utvidelse av en tilsvarende rapport fra 2009 (Normann, Rønning og Nørgaard 2009). Begge rapportene er tilgjengelige her: www.nom-nos.dk

NOSOSKO ble opprettet i 1946 og er en permanent komité under Nordisk ministerråd. Formålet med NOSOSKO er både å koordinere de nordiske landenes statistikk på det sosiale området og å utføre sammenlignende utredninger og beskrivelser av både innhold og omfang av ulike sosiale ordninger.

Figur 4. Dårlig egenvurdert helse, kronisk sykdom og nedsatt funksjonsevne, etter utdanning og land. Personer 16 år og over. 2010. Prosent

Kilde: EU-SILC, User Data Base.

Tabell 1. Yrkesaktivitet, etter egenvurdert helse og kjønn. Personer 20-64 år. 2006 og 2010. Prosent

	2006			2010		
	Totalt	Menn	Kvinner	Totalt	Menn	Kvinner
Danmark						
God helse	78	83	74	80	81	79
Verken god eller dårlig helse	63	70	56	65	69	60
Dårlig helse	28	35	23	31	37	26
Finland						
God helse	77	80	74	73	77	69
Verken god eller dårlig helse	64	65	63	58	56	60
Dårlig helse	31	30	32	26	28	23
Island						
God helse	84	88	79	77	82	71
Verken god eller dårlig helse	75	88	63	62	65	60
Dårlig helse	32	48	22	23	34	17
Norge						
God helse	84	88	80	85	87	83
Verken god eller dårlig helse	68	71	65	67	73	60
Dårlig helse	33	45	24	34	35	34
Sverige						
God helse	86	88	83	83	86	81
Verken god eller dårlig helse	66	66	65	69	71	67
Dårlig helse	43	49	38	42	38	44

Kilde: EU-SILC, User Database.

Tabell 2. Yrkesaktivitet fordelt på heltid og deltid, etter egenvurdert helse. 2006 og 2010. Prosent

	2006		2010	
	Heltid	Deltid	Heltid	Deltid
Danmark				
God helse	68	10	70	10
Verken god eller dårlig helse	52	11	52	12
Dårlig helse	19	9	22	10
Finland				
God helse	68	8	67	6
Verken god eller dårlig helse	57	7	49	9
Dårlig helse	25	7	18	7
Island				
God helse	74	9	65	11
Verken god eller dårlig helse	63	12	47	15
Dårlig helse	19	13	18	5
Norge				
God helse	74	10	76	9
Verken god eller dårlig helse	54	14	53	14
Dårlig helse	26	7	23	11
Sverige				
God helse	69	17	68	16
Verken god eller dårlig helse	44	22	48	21
Dårlig helse	23	20	25	16

Kilde: EU-SILC, User Database.

både for dem med god helse, verken god eller dårlig helse og dem med dårlig helse. Vi kan antagelig se dette som et utslag av finanskrisen.

Det er et generelt trekk at det er en høyere andel yrkesaktive menn enn kvinner, uavhengig av hvordan helsen blir vurdert. Uavhengig av hvordan helsen blir vurdert, faller yrkesaktiviteten i Finland og Island, i Danmark går yrkesaktiviteten opp for både menn og kvinner, med unntak for menn med god helse. Blant menn med dårlig helse i Norge og Sverige har yrkesaktiviteten gått ned i perioden 2006-2010 (se tabell 1).

Jobber deltid uavhengig av formen

Personer som rapporterer om god helse, arbeider i større grad heltid enn dem som vurderer helsen sin som dårlig. Andelen som arbeider deltid, varierer ikke i like stor grad med hvordan helsen vurderes. Det kan tyde på at i valget mellom heltid og deltid er det også andre faktorer enn helse som spiller inn, som for eksempel kombinasjonen av lønnet arbeid og omsorgsoppgaver hjemme.

Menn arbeider mer heltid enn kvinner, og det gjelder uavhengig av hvordan helsen blir vurdert. Andelen menn med god helse og som arbeider heltid, er høy, men varierer i 2010 fra 84 prosent i Norge til 74 prosent (lavest) i Finland (se tabell 2). Den tilsvarende andelen for kvinner varierer fra 68 prosent i Norge til 54 prosent på Island. Kobler vi dette opp mot de demografiske utfordringene fremover og målet om å få en større del av befolkningen til å arbeide, kan tallene tyde på at det er et potensial for økt yrkesaktivitet hos kvinner med god helse som arbeider deltid.

Lavt utdanningsnivå – kortere arbeidsliv

Vi har vist at de som har høy utdanning, oftere vurderer helsen sin som god, og at de som har god helse, oftere er i arbeid. Når vi kombinerer disse variablene, viser resultatene at de som har svekket helse og lav utdanning, har lavere yrkesaktivitet enn dem med svekket helse og høy utdanning – i alle nordiske land.

Dette kan tyde på at tiltak for å holde personer lenger i arbeid, selv om helsen blir svekket, særlig bør rettes inn mot personer med lav utdanning, fordi de med høyere utdanning og dårlig helse i større grad allerede deltar i yrkeslivet. Dette kan bli en utfordring siden det ikke er

urimelig å tenke seg at personer med lavere utdanning arbeider innenfor yrker som ofte kan være mer fysisk krevende, og at det kan være vanskeligere å tilpasse arbeidet dersom helsen svekkes.

I Norge var forskjellen i yrkesaktiviteten mellom dem med lav utdanning og god helse og dem med lav utdanning og svekket helse 32 prosentpoeng i 2010 (det samme som i 2006), og høyest i Norden (se figur 5). Forskjellen mellom dem med høy utdanning og god helse og dem med høy utdanning og svekket helse var 17 prosentpoeng. Dette er en økning fra 2006 på 11 prosentpoeng, som skyldes en sterkere nedgang i yrkesaktiviteten blant personer som har svekket helse, sammenlignet med dem med god helse. Mens 87 prosent av personer med høy utdanning og god helse i undersøkelsen var i jobb både i 2006 og i 2010, har andelen blant dem som har svekket helse og høy utdanning, gått ned fra 76 prosent i 2006 til 70 prosent i 2010.

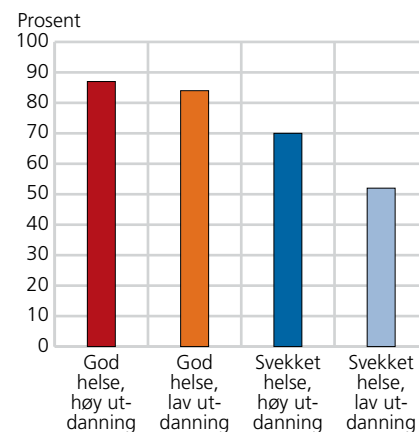
Muligheter og utfordringer

Norden kommer svært godt ut på indikatorer som måler egenvurdert helse – mange opplever seg selv som friske, og det er tegn på at eldre beholder god helse i flere år enn tidligere. Noen felles kjennetegn byr på muligheter, andre skaper utfordringer for de nordiske nasjonene, som eldes raskt. Det er blant annet flere kvinner enn menn med god helse som jobber deltid. Her er det muligheter for å øke yrkesaktiviteten.

Et annet felles kjennetegn er at de som har høy utdanning, men redusert helse, deltar i større grad i arbeidslivet enn dem med lav utdanning og svekket helse. Personer med lav utdanning trekker seg tidligere ut av arbeidslivet. Å holde den lavt utdannede delen av befolkningen i yrkesaktivitet blir derfor viktig for å hindre at sysselsettingen går ned i årene som kommer.

Figur 5. Norge, yrkesaktive, etter helse og utdanning. Personer 20-64 år. 2010. Prosent

Kilde: EU-SILC, User Data Base.

Referanser

Elstad, Jon Ivar (2008): *Utdanning og helseulikheter. Problemstillinger og forskningsfunn*, Oslo: Helse- og sosialdepartementet.

Eurostat 2010: Analysing the socioeconomic determinants of health in Europe: new evidence from EU-SILC Eurostat methodologies and Working papers. 2010 edition.

Statistics in focus 2010: Eurostat Statistics in focus 24/2010, Highly educated men and women likely to live longer. (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-10-024/EN/KS-SF-10-024-EN.PDF)

Normann Tor Morten, Rønning Elisabeth og Nørgaard Elisabeth (2009): *Utfordringer for den nordiske velferdsstaten – sammenlignbare indikatorer*, NOSOSKO 2009.

Normann Tor Morten, Rønning Elisabeth og Nørgaard Elisabeth (2013): *Utfordringer for den nordiske velferdsstaten – sammenlignbare indikatorer*, 2. utgave NOSOSKO 2013.

SSB (2008): *Helseforhold, levekårsundersøkelsen*, Statistisk sentralbyrå.

SSB (2013): Sykefravær (<http://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/statistikker/sykefratot/kvartal/2013-06-13>)

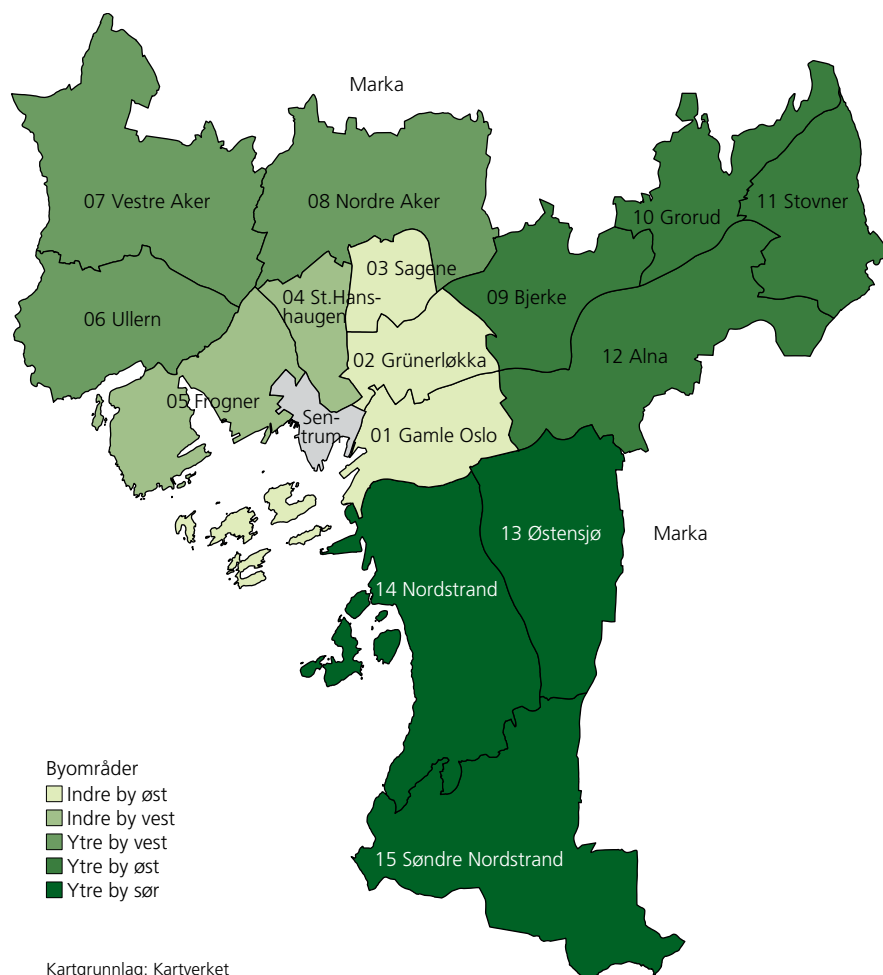
Fortsatt store forskjeller i levealder i Oslo

Det er store forskjeller i forventet levealder mellom bydelene i Oslo, og størst er de blant menn. Når vi sammenlikner bydelene med høyest og lavest levealder, gikk forskjellen i menns levealder ned fra 10,7 til 8,8 år i perioden 2000-2011. For kvinner er forskjellen mellom bydelene mindre, men den økte fra 5,4 til 6,9 år. Det er imidlertid utfordringer knyttet til å bruke forventet levealder som mål når man undersøker forskjeller i dødelighet.

Kjersti Norgård Berntsen

Oslo omtales ofte som den delte byen. Det er stadig medieoppslag om de store forskjellene i helse og levekår, særlig mellom Oslo vest og Oslo øst. Mange tiltak har blitt iverksatt for å gjøre forskjellene mindre, blant annet de to handlingsprogrammene for Oslo indre øst og Oslo sør, samt Groruddals-satsingen (se www.oslo.kommune.no).

Figur 1. **Oslos bydeler og byområder**

Kjersti Norgård Berntsen er demograf og førstekonsulent i Forskningsavdelingen i Statistisk sentralbyrå, gruppe for demografi og levekår. (kjersti.berntsen@ssb.no)

Hvordan har forskjellene i forventet levealder ved fødselen mellom Oslos bydeler endret seg i løpet av 2000-tallet? I denne artikkelen beregner vi forventet levealder ved fødselen (se tekstboks) for menn og kvinner i de 15 store bydelene, samt for fem større byområder, i tre fireårsperioder fra 2000-2011. Vi ser på noen av årsakene til de store forskjellene i levealder i Oslo, samt problemer knyttet til å bruke forventet levealder som mål på forskjeller i dødelighet.

Tidligere tall og analyser

Tidligere analyser har vist store forskjeller i levealderen mellom Oslos bydeler (Dybendahl og Skiri 2005, Pedersen 2011, SSB 1999). Tallene har imidlertid vært vanskelige å sammenlikne over tid, ettersom metodene har vært noe varierende. I tillegg ble bydelsinndelingen endret i 2004 (se tekstboks), og dataene som har blitt brukt for å beregne forventet levealder, er basert på både tre og fem årsganger med dødsfall.

Store forskjeller i levealder blant menn ...

Tabell 1 viser forventet levealder ved fødselen for menn i fem byområder og 15 bydeler i Oslo i tre tidsperioder. Gjennom hele 2000-tallet er det de tre bydelene i indre by øst som skiller seg ut med særlig lav levealder: Sagene, Gamle Oslo og Grünerløkka.

Den laveste levealderen finner vi blant menn på Sagene. På starten av 2000-tallet var forventet levealder blant menn i denne bydelen under 70 år. Utover 2000-tallet økte imidlertid levealderen på Sagene til over 73 år. Også for menn i Gamle Oslo steg levealderen betraktelig i løpet av denne perioden. Blant menn på Grünerløkka stagnerte derimot nedgangen i dødelighet, og fra 2004-2007 til 2008-2011 sank forventet levealder med 0,4 år.

I den andre enden av skalaen finner vi de tre bydelene i ytre by vest: Ullern, Vestre Aker og Nordre Aker. Gjennom hele 2000-tallet er det menn fra Vestre Aker som har hatt byens høyeste levealder. Mot slutten av tidsperioden var forventet levealder i denne bydelen rundt 82 år – omtrent ni år høyere enn på Sagene.

Menn fra ytre by sør, særlig bydelene Nordstrand og Søndre Nordstrand, lever også lenge. I 2008-2011 var deres forventede levealder rett i underkant av 80 år. Østensjø skiller seg noe fra de andre bydelene i ytre by sør, med relativt lav levealder på starten av 2000-tallet. På grunn av en betydelig nedgang i dødeligheten de påfølgende årene økte imidlertid levealderen i bydelen til nesten 80 år mot slutten av tidsperioden.

Menn i de fire bydelene i ytre by øst – Bjerke, Grorud, Stovner og Alna – har en forventet levealder som er

Tabell 1. Forventet levealder ved fødselen for menn i Oslos bydeler og byområder. 2000-2011

	Forventet levealder (år)			Middel-folke-mengde ¹
	2000-2003	2004-2007	2008-2011	
Hele Oslo	75,8	77,5	78,6	265 620
Indre by øst	71,3	72,7	74,0	55 281
01 Gamle Oslo	72,1	72,9	75,5	19 365
02 Grünerløkka	72,3	73,7	73,3	20 589
03 Sagene	69,2	71,5	73,2	15 327
Indre by vest	76,0	77,6	79,1	37 376
04 St. Hanshaugen	74,6	75,3	77,5	14 298
05 Frogner	76,6	78,8	79,6	23 078
Ytre by vest	79,3	80,4	81,5	53 880
06 Ullern	78,3	79,6	81,4	13 300
07 Vestre Aker	79,9	81,0	82,0	19 835
08 Nordre Aker	79,4	80,2	81,0	20 745
Ytre by øst	75,2	77,2	77,6	60 615
09 Bjerke	76,8	77,8	79,3	12 356
10 Grorud	74,4	76,3	76,2	12 192
11 Stovner	75,0	76,3	77,1	14 198
12 Alna	74,9	77,7	77,8	21 869
Ytre by sør	76,5	78,5	79,7	58 469
13 Østensjø	75,1	77,7	79,3	20 569
14 Nordstrand	77,4	79,3	79,8	20 990
15 Søndre Nordstrand	77,6	78,9	79,9	16 910

¹ Gjennomsnittlig middelfolkemengde per år i perioden 2000-2011.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Bydeler og bydelsgruppering

I 2004 ble bydelsinndelingen i Oslo endret, og antall bydeler ble redusert fra 27 til 17. Siden vår analyse omfatter perioden 2000-2011, har vi for årene 2000-2003 omgruppert data fra grunnkretser slik at de tilsvarer de nye bydelene som ble innført i 2004. To av bydelene, Sentrum og Marka, er utelatt fra analysen på grunn av lave innbyggertall. Personer som er registrert med uoppgitt bydel, er heller ikke tatt med. Vi har også beregnet forventet levealder for fem byområder: indre by øst, indre by vest, ytre by vest, ytre by øst og ytre by sør (se kart, figur 1).

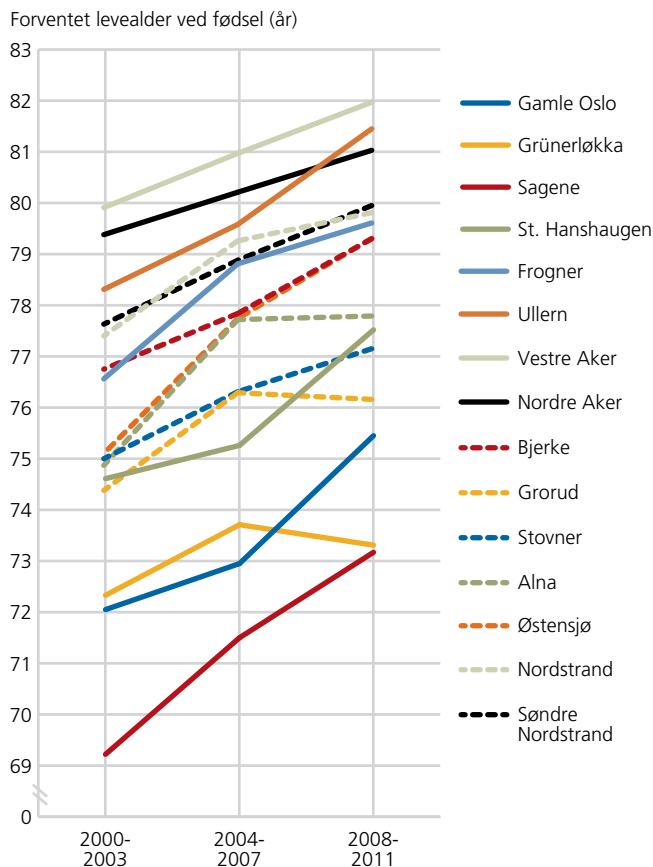
relativt lik Oslo som helhet. Det er imidlertid stor variasjon mellom disse fire bydelene. Bjerke har hatt en betydelig høyere levealder enn de tre andre gjennom hele 2000-tallet. Mens Alna og Grorud opplevde en sterk økning i levealderen på starten av 2000-tallet, stagnerte utviklingen mot slutten av tidsperioden.

Også i indre by vest finner vi betydelig variasjon mellom de to bydelene Frogner og St. Hanshaugen. Mens menn på Frogner hadde en relativt høy levealder gjennom hele 2000-tallet, var levealderen blant menn på St. Hanshaugen blant de laveste i Oslo.

... men forskjellene har blitt mindre

Levealderen blant menn har steget betraktelig i alle bydeler fra 2000-2011 (se figur 2). Samtidig er forskjellen mellom bydelene med høyest og lavest levealder fortsatt stor. Mens forventet levealder var 10,7 år høyere i Vestre Aker sammenliknet med Sagene i 2000-2003, ble denne forskjellen redusert til 8,8 år i 2008-2011. Årsaken til dette er at levealderen på Sagene økte med 4 år i løpet av 2000-tallet, mens levealderen i Vestre Aker bare økte med 2,1 år. I de andre bydelene har levealderen steget med mellom 1 år (Grünerløkka) og 4,2 år (Østensjø).

Figur 2. Utviklingen i forventet levealder ved fødselen for menn i Oslos bydeler. 2000-2011

Kilde: Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Forventet levealder ved fødselen

Forventet levealder ved fødselen er et mål på dødelighet som blir mye brukt, blant annet for å beskrive forskjeller i helse og levekår. Begrepet refererer til antall år en person ved en gitt alder kan forvente å leve under gjeldende dødelighetsforhold i en bestemt tidsperiode, vanligvis et kalenderår.

Forventet levealder ved fødselen for norske menn i 2012 er 79,4 år. Det betyr at gutter født i 2012 i gjennomsnitt kommer til å leve 79,4 år, gitt at de i løpet av livet opplever den samme dødeligheten som menn i alle aldre gjorde i 2012. At dødelighetsforholdene i 2012 skal holde seg stabile gjennom livet til disse mennene, er imidlertid lite trolig. Av den grunn er forventet levealder et hypotetisk mål på dødelighet. Siden det refereres til en bestemt tidsperiode (ofte et kalenderår), kaller vi det periodelevealder.

Dersom vi skulle beregnet den faktiske levealderen for menn født i 2012 (kohortlevealder), måtte vi vente over 100 år til alle som ble født i 2012, var døde. Av praktiske hensyn er det derfor mest relevant å beregne periodelevealderen. Ettersom dødeligheten vanligvis synker fra år til år, er det imidlertid en kjent sak at forventet levealder basert på periodedata vil være betraktelig lavere enn den faktiske levealderen.

Forventet levealder beregnes ved å sette opp en dødelighetstabell der man tar utgangspunkt i aldersspesifikke dødsfallsrater. Ratene beregnes ved å dividere antall døde i en gitt aldersgruppe for en spesifikk kalenderperiode med folkemengden i den samme aldersgruppen og kalenderperioden. Ved hjelp av de aldersspesifikke dødsfallsratene kan man estimere sannsynligheten for å dø mellom to alderstrinn. Døds sannsynlighetene bruker man for å regne ut forventet levealder (levealdersestimater).

Kvinneres dødelighetsmønster likner menns ...

Kvinneres levealder i de ulike bydelene følger i stor grad det samme mønsteret som hos menn (se tabell 2). Den laveste levealderen finner vi i bydelene Gamle Oslo, Grünerløkka og Sagene i indre by øst. På starten av 2000-tallet var det særlig lav levealder blant kvinner i Gamle Oslo, med 77,6 år. I løpet av 2000-tallet økte imidlertid deres levealder med 4,7 år, til 82,3 år. I 2008-2011 var det derfor hele fem andre bydelers kvinner hadde lavere forventet levealder enn i Gamle Oslo. På slutten av 2000-tallet finner vi Oslos laveste levealder på Grünerløkka og Sagene, der kvinner kan forvente å bli omtrent 79 år.

Gjennom hele 2000-tallet er det de tre bydelene i ytre by vest som har den høyeste levealderen, med Vestre Aker på topp. I 2008-2011 hadde kvinner i denne bydelen en forventet levealder på 86 år. De andre bydelene i Oslo følger stort sett et tilsvarende levealdermønster som hos menn, selv om størrelsen på forskjellene er mye mindre. Det er likevel verdt å merke seg at flere bydelers kvinner, deriblant Stovner og Søndre Nordstrand, opplevde en stagnasjon i levealderøkningen for kvinner fra 2004-2007 til 2008-2011.

... men forskjellene har blitt større

Forventet levealder blant kvinner økte i alle bydelers i løpet 2000-tallet (se figur 3). I 2000-2003 kunne kvinner i Nordre Aker forvente å leve 5,4 år lenger

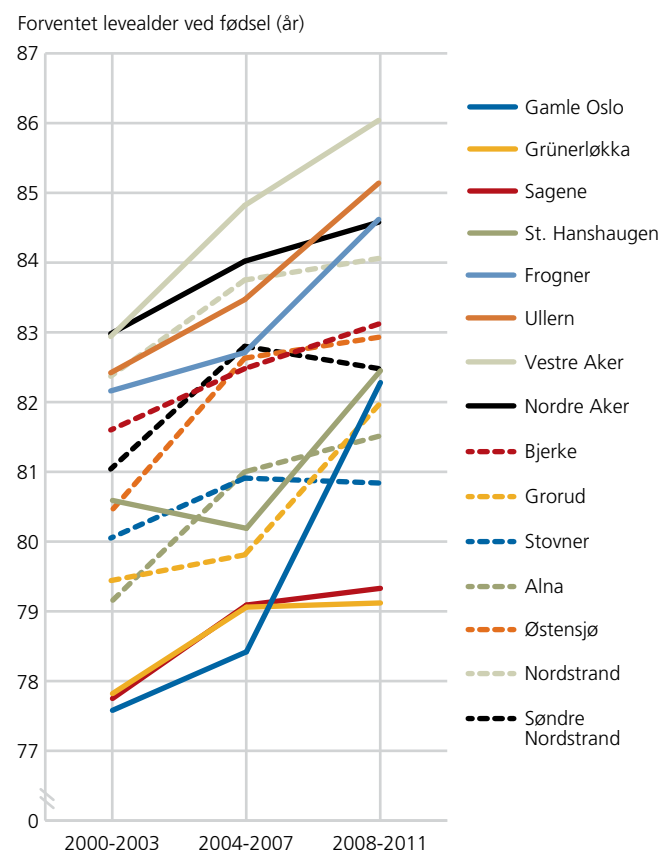
Tabell 2. Forventet levealder ved fødselen for kvinner i Oslo bydelers og byområder. 2000-2011

	Forventet levealder (år)			Middel-folke-mengde ¹
	2000-2003	2004-2007	2008-2011	
Hele Oslo	80,8	82,0	83,0	277 300
Indre by øst	77,7	78,9	80,1	53 690
01 Gamle Oslo	77,6	78,4	82,3	18 285
02 Grünerløkka	77,8	79,1	79,1	19 716
03 Sagene	77,8	79,1	79,3	15 688
Indre by vest	81,6	81,9	84,0	38 638
04 St. Hanshaugen	80,6	80,2	82,5	14 627
05 Frogner	82,2	82,7	84,6	24 011
Ytre by vest	82,8	84,1	85,3	58 361
06 Ullern	82,4	83,5	85,1	14 919
07 Vestre Aker	82,9	84,8	86,0	21 710
08 Nordre Aker	83,0	84,0	84,6	21 732
Ytre by øst	79,9	81,0	81,8	63 270
09 Bjerke	81,6	82,5	83,1	12 979
10 Grorud	79,4	79,8	82,0	12 934
11 Stovner	80,1	80,9	80,8	14 517
12 Alna	79,1	81,0	81,5	22 839
Ytre by sør	81,3	83,0	83,3	63 342
13 Østensjø	80,4	82,6	82,9	23 153
14 Nordstrand	82,4	83,7	84,1	23 163
15 Søndre Nordstrand	81,0	82,8	82,5	17 026

¹ Gjennomsnittlig middelfolkemengde per år i perioden 2000-2011.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

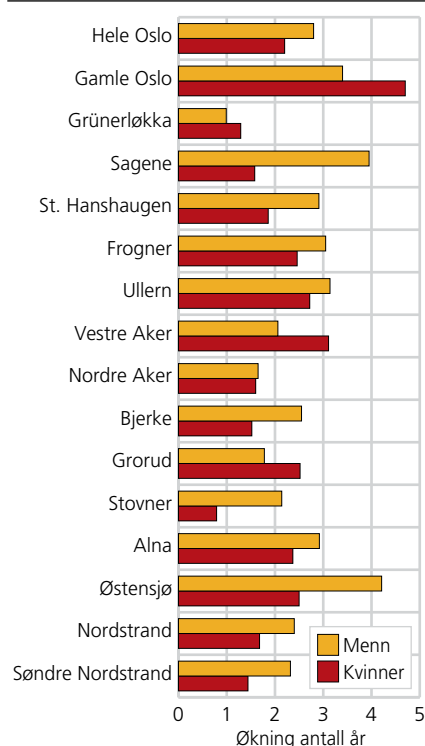
Figur 3. Utviklingen i forventet levealder ved fødselen for kvinner i Oslos bydelers. 2000-2011

Kilde: Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4. Økning i forventet levealder ved fødselen for menn og kvinner. 2000-2011

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

enn kvinner i Gamle Oslo. De neste årene økte imidlertid forskjellen mellom den bydelen med høyest og lavest levealder, og i 2008-2011 var forskjellen på 6,9 år. Da var det kvinner i Vestre Aker som levde lengst, mens kvinner på Grünerløkka hadde den laveste levealderen.

Forskjellene økte ettersom levealderen i Vestre Aker steg med 3,1 år i løpet av 2000-tallet, mens levealderen på Grünerløkka bare steg med 1,3 år. I de andre bydelene økte levealderen med mellom 0,8 år (Stovner) og 4,7 år (Gamle Oslo).

Kvinnene lever lengst, men mennene tar innpå

Det at kvinner lever lenger enn menn, er et mønster vi finner over hele verden – også i Oslos bydeler. I løpet av 2000-tallet økte levealderen i alle bydelene, både for menn og kvinner (se figur 4). I de fleste bydelene steg imidlertid levealderen mer for menn enn for kvinner. Av den grunn ble kjønnsforskjellen i forventet levealder mindre de fleste steder. I Oslo som helhet økte for eksempel menns levealder med 2,8 år på 2000-tallet, mens kvinners levealder økte med 2,2 år. Dette førte til at forskjellen i levealder mellom kvinner og menn i Oslo gikk ned fra 5,0 til 4,4 år i perioden 2000-2011.

Hvorfor er det så store forskjeller mellom bydelene?

Forskjeller i forventet levealder mellom Oslos bydeler kan skyldes både individuelle kjennetegn ved personene som bor i bydelene, og trekk ved bydelene i seg selv. Hvis vi starter med det første, vet vi for eksempel at personer med lav utdanning og inntekt, sosialhjelpsmottakere og enslige har høyere dødelighet og lavere forventet levealder enn andre (Berntsen og Kravdal 2012, Moe mfl. 2012, Naper og Dahl 2007).

Noen bydeler har en større andel av personer med slike karakteristika. Dersom vi hadde gjort en analyse der vi kunne tatt hensyn til individuelle kjennetegn, slik som utdanning, inntekt og sivilstatus, ville dette trolig forklart mye av levealdersforskjellene mellom Oslos bydeler.

Når vi beregner forventet levealder, er det imidlertid vanskelig å ta høyde for slike kjennetegn. Skulle vi for eksempel tatt hensyn til forskjeller i utdanning, ville vi fått ett tall for forventet levealder for hvert eneste utdanningsnivå. Multiplisert med antall bydeler og flere tidsperioder ville dette blitt uforholdsmessig mange levealdersestimater. I tillegg ville det blitt stor usikkerhet i tallene på grunn av få dødsfall i hver gruppe.

I tillegg kan trekk ved bydelen i seg selv påvirke dødelighetsnivået. Dette blir ofte omtalt som nabolagseffekter, og refererer til at en persons sannsynlighet for eksempel for å dø ikke bare avhenger av kjennetegn ved personen selv, slik som eget inntekts- og utdanningsnivå, men også av kjennetegn ved bostedet. For eksempel kan det å bo i en bydel med mye farlig veitrafikk øke sannsynligheten din for å dø, uavhengig av egne ressurser. Andre bydelskjennetegn som kan tenkes å påvirke helse og dødelighet er tilgang til helsetjenester og velferdstilbud, rekreasjonsmuligheter som parker og grøntområder, og støynivå samt andre fysiske miljøfaktorer.

En del studier har fokusert på at det å bo i områder med lavt utdannings- og inntektsnivå kan gi høyere dødelighet, selv når man tar hensyn til individuelle kjennetegn. Dersom du selv har få ressurser, kan det altså være ekstra

belastende å bo i områder der mange andre også er dårlig stilt (se for eksempel Dahl mfl. 2006).

Innvandrer-tette bydeler er neppe årsaken

Vi vet at innvandrere utgjør en stor andel av befolkningen i noen bydeler, særlig i ytre by øst og i indre by øst ([Aalandslid 2009](#)). Disse byområdene har også lav forventet levealder. Man kunne kanskje tenke seg at en stor andel innvandrere i befolkningen kan bidra til å forklare de store dødelighetsforskjellene mellom bydelene. Da må i tilfelle innvandrerne ha høyere dødelighet enn resten av befolkningen. Dette har vi imidlertid ingen holdepunkter for. I en undersøkelse av innvandrere i Norge viste det seg at disse hadde noe lavere dødelighet enn resten av befolkningen ([Østby 2004](#)).

Samtidig er det ikke slik at bydeler med en stor andel innvandrere nødvendigvis har lav levealder. I Søndre Nordstrand bor det svært mange innvandrere, men levealderen i denne bydelen er blant de høyere i Oslo. For øvrig er innvandrere og deres norskfødte barn fortsatt relativt unge, slik at det fortsatt er få dødsfall i disse gruppene.

Levealder er ikke alltid et godt mål

Det å bruke forventet levealder som mål på forskjeller i dødelighet byr på flere utfordringer. For det første underestimerer vi den faktiske levealderen. Som nevnt tidligere kan vi ikke beregne hvor lenge en gjennomsnittlig Oslo-borger født for eksempel i år 2000 faktisk lever før alle i fødselskullet er døde (se tekstboks om forventet levealder ved fødselen). Det har vi ikke tid til å vente på. Av den grunn bruker vi dødelighetsdata for en gitt tidsperiode, for eksempel år 2000-2011 som i denne analysen.

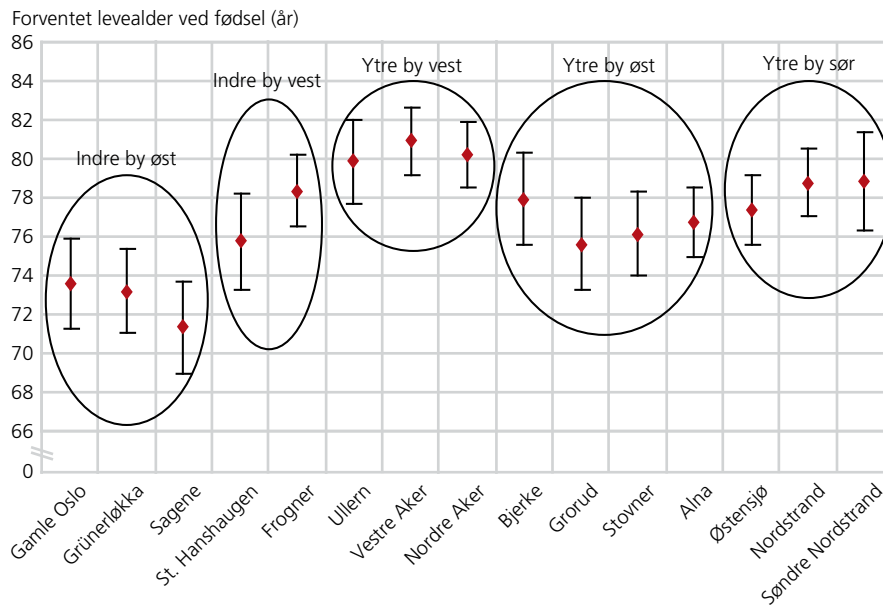
Ettersom dødeligheten etter all sannsynlighet vil fortsette å synke, slik den har gjort de to siste hundreårene, vil den faktiske levealderen til dem som bor i Oslo på 2000-tallet, trolig bli høyere enn det vi har beregnet i denne artikkelen.

For det andre vet vi at folk flytter svært mye, både internt mellom bydeler, og inn og ut av Oslo ([Stambøl 2013](#)). Det kan vi dessverre ikke ta hensyn til i beregningen av forventet levealder. Høy flytteaktivitet påvirker levealderestimatene ved at bydelenes befolknings-sammensetning hele tiden er i endring.

Samtidig blir folk som flytter mye, stadig eksponert for nye bydelskarakteristika. For eksempel kan en gutt vokse opp i Sagene bydel, flytte til Vestre Aker når han blir 35 år, og bo der frem til han dør. Vil han da være mest påvirket av levekårene i Sagene eller Vestre Aker? Vi vet ikke sikkert, men en studie av flytting mellom norske kommuner har vist at dersom man tar hensyn til forskjeller i individuelle kjennetegn, slik som inntekt og utdanning, tar det tid før man påvirkes av trekk ved det nye hjemstedet (Kravdal 2009).

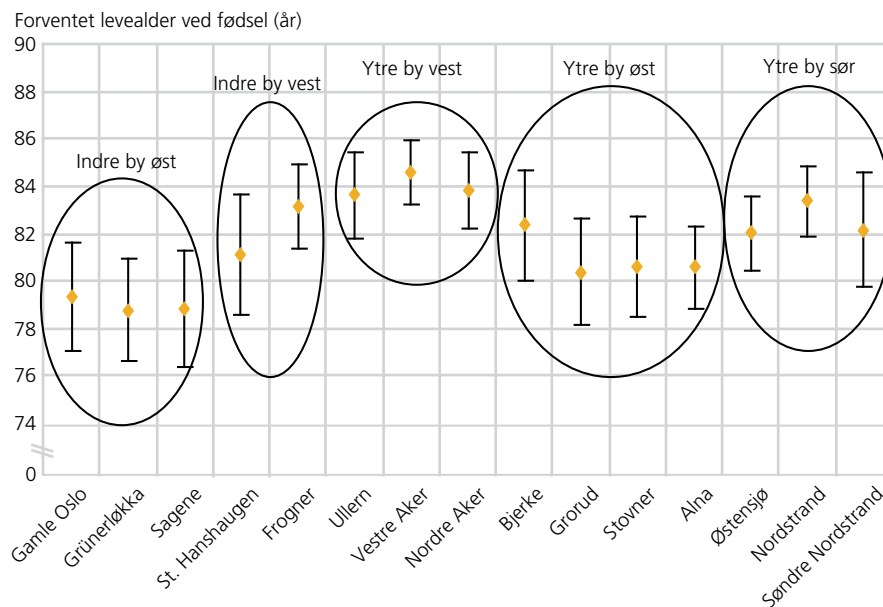

Figur 5. Forventet levealder ved fødselen med tilhørende 95 prosent konfidensintervall for menn i Oslos bydeler. 2000-2011

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 6. Forventet levealder ved fødselen med tilhørende 95 prosent konfidensintervall for kvinner i Oslos bydeler. 2000-2011

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

For det tredje kan levealders-estimer for områder med relativt lavt folketall bli ekstra høye eller lave på grunn av tilfeldigheter, slik som uvanlig mange (eller få) dødsfall i en aldersgruppe et år. Dybdahl og Skiri (2005) brukte data fra 2002-2004 og fant at menn i Vestre Aker levde 12 år lenger enn menn på Sagene. I denne artikkelen bruker vi en litt annen tidsinndeling og finner at levealdersforskjellene mellom menn fra Vestre Aker og Sagene varierer fra 10,7 til 8,8 år i perioden 2000-2011. Dette viser at levealders-estimer for mindre geografiske områder kan avhenge av hvilken tidsperiode man velger, og at det er viktig å bruke lengre tidsserier for å se klare mønstre.

For det fjerde er det statistisk usikkerhet knyttet til levealders-estimatene. For å tallfeste usikkerheten som oppstår i overgangen fra dødsfallsrater til dødssannsynligheter, kan vi beregne et konfidensintervall (Chiang 1984). Dette er et intervall med en øvre og nedre grense, som med stor sikkerhet (for eksempel 95 prosent) inneholder den sanne verdien for forventet levealder. Jo større intervallet er, jo mer usikkert er tallet for den faktiske levealderen.

I figur 5 og 6 viser de fargede punktene forventet levealder for alle bydelene i perioden 2000-2011 under ett. Den tynne streken som går gjennom punktene, viser intervallet som vi med 95 prosent sikkerhet vet at levealderen befinner seg innenfor.

Vi ser at forventet levealder i de ulike bydelene befinner seg innenfor intervaller på tre til fem år. Ettersom intervallene i noen av bydelene over-

lapper hverandre, kan vi ikke utelukke at det faktisk ikke er noen forskjell i forventet levealder mellom disse bydelene. For eksempel kan vi ikke være helt sikre på at det er forskjeller mellom bydelene i ytre by øst (Bjørke, Grorud, Stovner og Alna), ettersom intervallene for disse bydelene overlapper hverandre både for kvinner og menn. I bydelene i indre by øst (Gamle Oslo, Sagene og Grünerløkka) og bydelene i ytre by vest (Ullern, Vestre Aker og Nordre Aker), overlapper konfidensintervallene imidlertid ikke hverandre.

Kort sagt: fortsatt store bydelsforskjeller i levealder

I denne artikkelen har vi vist at levealdersforskjellene mellom Oslos bydeler fortsatt er store. På slutten av 2000-tallet var de 8,8 år for menn og 6,9 år for kvinner, når man sammenlikner bydelene med høyest og lavest levealder.

Til sammenlikning var de fylkesvise forskjellene i levealder i Norge 3,4 år for menn og 2,6 år for kvinner i perioden 2006-2010 (SSB 2013). Sammenliknet med resten av verden, ser vi at levealderen i indre by øst (Gamle Oslo, Grünerløkka og Sagene) er like lav som i noen østeuropeiske land, slik som Polen og Slovakia. Kvinner fra ytre by vest (Ullern, Vestre Aker og Nordre Aker) lever derimot nesten like lenge som japanske kvinner, som har den høyeste levealderen i verden (Population Reference Bureau 2012).

Referanser

- Berntsen, Kjersti Norgård og Øystein Kravdal (2012): The relationship between mortality and time since divorce, widowhood or remarriage in Norway, *Social Science & Medicine*, **75**, 2267-2274.
- Chiang, Chin Long (1984): *The life table and its applications*, Malabar Fl.: Robert E. Krieger Publishing Company.
- Dahl, Espen, Jon Ivar Elstad, Dag Hofoss og Melissa Martin-Mollard (2006): For whom is income inequality most harmful? A multi-level analysis of income inequality and mortality in Norway, *Social Science & Medicine*, **63**, 2562-2574.
- Dybendahl, Kirsten og Hallvard Skiri (2005): Klare geografiske forskjeller i levealder mellom bydeler i Oslo, *Samfunnsspeilet* 6, 2005, Statistisk sentralbyrå, 18-27.
- Kravdal, Øystein (2009): Mortality effects of average education in current and earlier municipality of residence among internal migrants, net of their own education, *Social Science & Medicine*, **69**, 1484-1492.
- Moe, Joakim Oliu, Ólöf Anna Steingrimsdóttir, Bjørn Heine Strand og Øivind Næss (2012): Trends in remaining life expectancy at retirement age (65 years) by educational level in Norway 1961-2009, *Norsk Epidemiologi*, **22**, 85-94.
- Naper, Sille Ohrem og Espen Dahl (2007): Sosialhjelpsmottakeres dødelighet: I hvilken grad kan overdødeligheten tilskrives deres sosiale status? *Norsk Epidemiologi*, **17**, 21-28.
- Pedersen, Hilde Eirin (2011): Bør forventet levealder beregnes for små befolkninger? *Økonomiske analyser* 2, 2011, Statistisk sentralbyrå, 56-60.
- Population Reference Bureau (2012): 2012 World Population Data Sheet, Population Reference Bureau. (www.prb.org/pdf12/2012-population-data-sheet_eng.pdf)
- SSB (1999): Hjulet – Styrings- og informasjonshjulet for helse- og sosialtjenesten i kommunene, 1999, Publisering 31. desember 1999, Sosial- og helsedirektoratet og Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/helse/statistikker/hjulet/aar/1999-12-31>)
- SSB (2013): Menneskes levealder økte kraftig, Publisering 11. april 2013, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/dode>)
- Stambøl, Lasse Sigbjørn (2013): *Flytting til og fra Oslos bydeler*, Rapporter 2013/11, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/flytting-til-og-fra-oslos-bydeler>)
- Østby, Lars (2004): Innvandrere i Norge – Hvem er de, og hvordan går det med dem? Del I Demografi, Notater 2004/65, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/innvandrere-i-norge-hvem-er-de-og-hvordan-gaar-det-med-dem-del-1-demografi>)
- Aalandslid, Vebjørn (2009): *Innvandrerers demografi og levekår i Groruddalen og Søndre Nordstrand*, Rapporter 2009/22, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/innvandrerers-demografi-og-levokaar-i-groruddalen-og-sondre-nordstrand>)

Sosialhjelp og arbeid – best utsikter for unge

Over 40 prosent av 18-24-åringene som mottok sosialhjelp i 2008, hadde noe arbeid samme året. Blant 45-66-åringene var andelen under 20 prosent. Utsiktene til å få jobb for dem som slutter med sosialhjelp, er best for unge. Eldre går oftere over på trygd. Men det er de unge som er mest følsomme for konjunkturløst. Da finanskrisen slo inn i 2009, gikk andelen i arbeid mest ned blant unge mottakere av sosialhjelp.

Arne Andersen

Ytelser fra folketrygden

Dagpenger ved arbeidsløshet gis for delvis å kompensere for inntektstap ved arbeidsløshet. Kravene for å få dagpenger er en viss minsteinntekt siste kalenderår eller siste tre kalenderår. Det kreves også at man er aktiv arbeidssøker. Ytelsen utgjør en fast andel av dagpengegrunnlaget. Det gis tillegg for forsørgede barn.

Attføringspenger gis til dem som på grunn av sykdom er i yrkesrettede tiltak for å oppøve arbeidsevnen eller få nødvendig og hensiktsmessig omskolering.

Rehabiliteringspenger gis til dem som har hatt sykepenger i minst 52 uker, og som fortsatt er under aktiv behandling for å bedre arbeidsevnen.

For å få attføringspenger og rehabiliteringspenger må arbeidsevnen være nedsatt minst 50 prosent.

Arne Støttrup Andersen

er sosiolog og tilknyttet Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk. (asa@ssb.no)

Sosialhjelp er en del av samfunnets sikkerhetsnett som skal sikre at de som ikke har andre muligheter, har midler til livsopphold. Vanligvis betyr det at mottakere av sosialhjelp ikke har arbeid samtidig med at de mottar sosialhjelp.

Mottakere av sosialhjelp har ofte et problematisk forhold til arbeidsmarkedet. Men for en del er sosialhjelp av kortere varighet en følge av at de har mer kortvarige problemer på arbeidsmarkedet, og som vi skal vise senere i artikkelen, vil noen av disse med tiden få et mer normalt forhold til arbeidsmarkedet.

Det er rådende politikk at ett av de viktigste tiltak for å få mottakerne ut av mottakerforholdet er å få dem i arbeid (NOU 1999:13), også kalt arbeidslinjen. For unge er det nedfelt direkte i lovverket. Ifølge lov om sosialtjenester fra 1993 kan kommunene kreve at unge sosialhjelpsmottakere skal utføre arbeidsoppgaver som motytelse for økonomisk hjelp. Ifølge NAV (NAV 2012) er det viktig å sørge for at så få unge med sosialhjelp som mulig blir avhengig av sosialhjelp over lange perioder. Vi skal vise at den såkalte arbeidslinjen har større sjanser for å lykkes for unge enn for eldre mottakere av sosialhjelp.

Mer fordelaktig utgangspunkt

I utgangspunktet har unge noen fordeler sammenlignet med eldre. Det forventes ikke at de har en lang CV, mange har vært på arbeidsmarkedet i forholdsvis kort tid, og manglende arbeidserfaring er derfor forventet. En person i femtiårene, derimot, som søker arbeid og kan vise til flere år ute av arbeidslivet, stiller svakt på arbeidsmarkedet. Dertil kommer at det er viktigere å få en ungdom som har mange år i arbeidsdyktig alder foran seg, ut i arbeid og ut av sosialhjelp, enn det er å få en eldre som nærmer seg pensjonsalder, i arbeid (NAV 2012).

Men sosialhjelpsmottakere har mange handikapp på arbeidsmarkedet. Mange har lav utdanning, og helseproblemer er utbredt (Hammer og Hyggen 2010). Langtidsmottakerne har på mange områder dårligere helse enn uførepensjonister (van der Wel mfl. 2006).

En annen grunn til at det er viktig å få flest mulig unge sosialhjelpsmottakere i arbeid, er at de er overrepresentert blant mottakerne av sosialhjelp. Blant mottakere i alderen 18-66 år utgjorde unge i alderen 18-29 år 37 prosent i 2009, mens det var 23 prosent i befolkningen ellers. Særlig unge under 25 år var overrepresentert, 23 prosent, og 14 prosent i befolkningen ellers. Det er derimot færre eldre blant sosialhjelpsmottakerne enn i befolkningen; 45-66-åringene som mottok sosialhjelp, utgjorde 26 prosent av mottakere i alderen 18-66 år, og 43 prosent i befolkningen ellers.

Tre ganger større yrkesaktivitet blant unge enn blant eldre

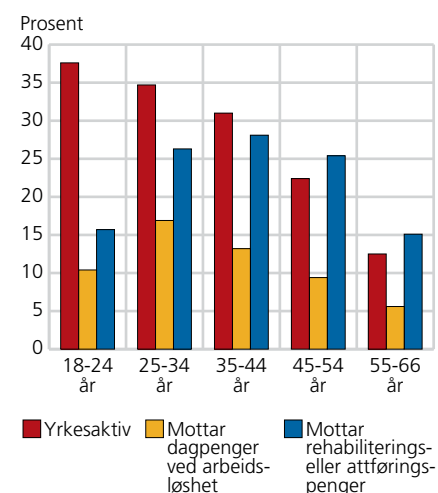
De fleste mottakere av sosialhjelp står svakt på arbeidsmarkedet. Det viser seg både ved at andelen som er yrkesaktive i løpet av året, er forholdsvis lav, og ved at mange mottar stønader som er et resultat av denne svake stillingen, for eksempel at de mottar dagpenger ved arbeidsløshet og/eller rehabiliterings- eller attføringspenger (se tekstboks).

Yrkesaktiv betyr her at personen er registrert i arbeidstakerregistret, uansett antallet timer han eller hun arbeidet i løpet av året. Figur 1 viser at det er flest yrkesaktive blant unge. For mottakere under 25 år var nærmere 40 prosent yrkesaktive i 2009, blant 55-66 åringerne var det 13 prosent.

Arbeidsmarkedsproblemer slik de kommer til uttrykk i dagpenger og rehabiliteringspenger, er vanligst i aldersgruppen 25-44 år. Mottak av dagpenger er vanligst blant 25-34-åringene, om lag 17 prosent har mottatt dagpenger i 2009, mens det bare var vel 5 prosent blant de eldre. Mottak av rehabiliterings- eller attføringspenger er vanligst i aldersgruppen 25-54 år, det gjelder vel 25 prosent, mens bare om lag 15 prosent av de eldste og yngste mottar disse stønadene.

Det betyr at svært mange av de yngre sosialhjelpsmottakere har en eller annen relasjon til arbeidsmarkedet. I noen aldersgrupper har mer enn 60 prosent enten vært yrkesaktive, mottatt dagpenger ved arbeidsløshet eller rehabiliterings- eller attføringspenger i løpet av året.

Figur 1. Andel mottakere av sosialhjelp som i 2009 var yrkesaktive, mottok dagpenger eller rehabiliterings- eller attføringspenger. Prosent

Kilde: Inntektsstatistikk for husholdninger og FD-trygd, Statistisk sentralbyrå.

Når det tilsynelatende er relativt få arbeidsmarkedsproblemer blant unge under 25 år, har det dels sammenheng med at mange unge ikke har opparbeidet rettigheter til dagpenger, dels at det stilles noe strengere krav til mottak av attføringspenger for personer under 26 år.

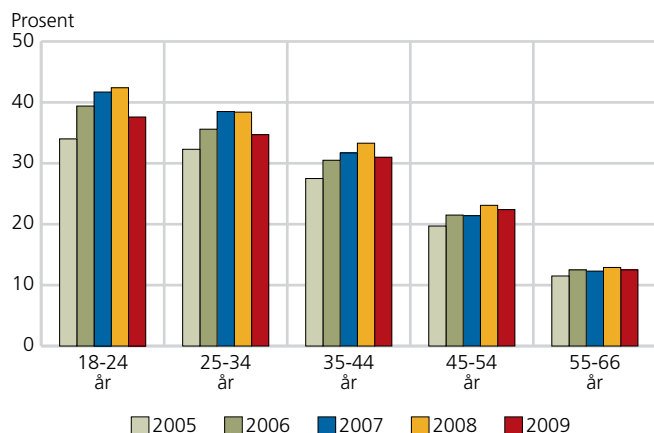
At andelen yrkesaktive er høyere blant unge enn blant eldre avspeiler i noen grad at de mottar sosialhjelp i kortere tid (unge mottar i gjennomsnitt sosialhjelp i 4,9 måneder sammenlignet med 5,6 måneder blant 45-66-åringene). Men selv blant dem som har mottatt sosialhjelp i 9 måneder eller mer, er det klare forskjeller i yrkesaktivitet etter alder. Blant disse mottakerne under 25 år var 19 prosent yrkesaktive i 2009, mens det gjaldt 10 prosent blant 45-54-åringene og 4 prosent blant 55-66-åringene.

Det grove målet på yrkesaktivitet gir imidlertid ikke et helt riktig bilde av forholdet mellom generasjonene. Unge *yrkesaktive* sosialhjelpsmottakere under 25 år arbeider færre timer enn de *yrkesaktive* 55-66-åringene, henholdsvis om lag 700 og 950 timer i året. Unge mottakere av sosialhjelp arbeider imidlertid mer enn dobbelt så mange timer i året som de eldre når vi regner gjennomsnittlig antall arbeidstimer for alle, både de yrkesaktive og de ikke-yrkesaktive, siden andelen yrkesaktive er betydelig høyere blant unge.

Unge mottakere er mest konjunkturutsatt

Unge er i en etableringsfase på arbeidsmarkedet. For mange, særlig dem som ikke er så attraktive for arbeidsgivere, vil det ofte ta noe tid å skaffe seg fulltidsarbeid. I denne fasen kan derfor sosialhjelp være nødvendig. Vi vil derfor også vente at arbeidsmarkedsconjunkturerne er viktige. Dersom arbeidsmarkedet er godt, vil det være lettere både for ungdom generelt og for unge mottakere av sosialhjelp å få arbeid. Kan vi forvente det samme for eldre mottakere av sosialhjelp?

Figur 2. Andel yrkesaktive blant mottakere av sosialhjelp. 18-66 år. 2005-2009. Prosent

Kilde: Inntektsstatistikk for husholdninger og FD-trygd, Statistisk sentralbyrå.

Perioden 2005-2009 dekker både en sterk oppgang og noe svekkede konjunkturer på arbeidsmarkedet. Arbeidsledigheten i denne perioden var størst i 2005. En kraftig konjunkturoppgang fram til 2007-2008 ble i slutten av 2008 avløst av en svekkelse av arbeidsmarkedet på grunn av finanskrisen. Likevel var arbeidsledigheten i 2009 lavere enn i 2005 (AKU).

Unge sosialhjelpsmottakere hadde størst fordel av konjunkturoppgangen. Andelen yrkesaktive under 25 år økte med nesten 10 prosentpoeng, fra 34 prosent i 2005 til 43 prosent i 2008. Blant 45-54-åringene var økningen beskjedne 3 prosentpoeng, mens det blant mottakere i alderen 55-66 år omtrent ikke var noen endring.

Unge ble samtidig hardest rammet av konjunkturedgangen etter høsten 2008. Andelen yrkesaktive blant unge under 25 år falt med nesten 5 prosentpoeng, mens det var liten endring blant dem over 44 år. Fallet i yrkesaktivitet

blant unge mottakere virker større enn en skulle ventet ut fra endringen i andelen arbeidsledige i befolkningen generelt. I befolkningen økte andelen ledige fra 2,6 til 3,2 prosent og blant alle unge 15-24 år fra 7,5 til 9,1 prosent. Det avspeiler muligens en økt usikkerhet med hensyn til framtiden i 2009, en

usikkerhet som gjorde at arbeidsgivere var mer tilbakeholdne med å ansette nye arbeidstakere.

Tidligere arbeid særlig viktig for arbeid blant unge

De eldre er for lengst etablert på arbeidsmarkedet. For dem vil vi derfor vente større stabilitet i tilknytningen eller mangelen på yrkestilknytning. Ser vi perioden 2005-2009 under ett, skulle vi derfor vente at unge i høyere grad enn eldre går inn og ut av arbeidsmarkedet. For eldre vil vi vente større stabilitet, og tatt i betraktning den lave andelen yrkesaktive i enkeltår, vil vi vente at en forholdsvis stor andel forblir ikke-yrkesaktive.

Figur 3 viser at dette er tilfellet. Hele 70 prosent av mottakere i alderen 55-66 år i 2009 hadde ikke vært yrkesaktive noen av årene 2005-2009. Til sammenligning gjaldt det 25 prosent blant unge 22-24 år. Denne sammenligningen blir enda mer slående når vi tar hensyn til at en del av de unge antagelig ikke har vært på arbeidsmarkedet i hele perioden. De yngste blant 22-24-åringene var i 2005 bare 18 år. Det er mindre enn en av seks blant de eldste som har vært yrkesaktive i flertallet av årene i perioden 2005-2009, mens det gjelder mer enn fire av ti blant de yngste.

Selv blant unge under 25 år er det om lag en av fire som ikke har vært yrkesaktiv noen av årene 2005-2009. For noen av disse kan grunnen være at de i noen av årene ikke har vært på arbeidsmarkedet for eksempel fordi de har holdt på med utdanning, men det er likevel en betydelig andel. Unge som ikke har vært yrkesaktive noen av årene, mottar også i gjennomsnitt sosialhjelp i lengre tid, 5,5 måneder, mens det var 3,8 måneder blant unge som har vært yrkesaktive i 3-5 år i perioden. Det er antagelig en gruppe som står særlig svakt på arbeidsmarkedet, og som det vil kreve en betydelig innsats å få i arbeid. Det er altså klart at antall år uten yrkesaktivitet er viktig for mottak av sosialhjelp, særlig blant eldre.

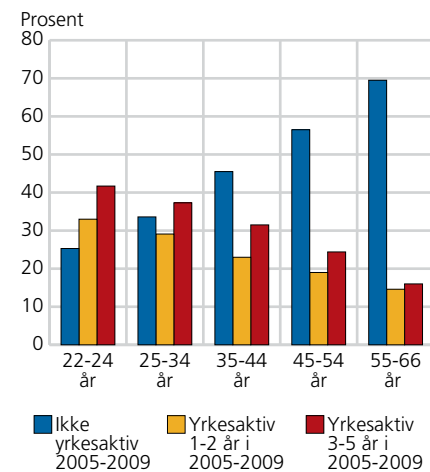
Antallet yrkesaktive år er også viktig for sjansen for senere yrkesaktivitet. Andelen som er yrkesaktive i 2009, varierer sterkt med omfanget av yrkesaktivitet de foregående fire årene, slik figur 4 viser. Blant unge under 25 år er 17 prosent yrkesaktive i 2009 i gruppen som ikke har vært yrkesaktive i noen av årene 2005-2008. Til sammenligning er 63 prosent yrkesaktive blant dem som har hatt arbeid i 3-4 av årene i denne perioden.

Blant de eldste er betydningen av tidligere yrkesaktivitet enda mer dramatisk. Her varierer andelen yrkesaktive i 2009 fra 2 prosent blant dem som ikke har hatt arbeid noen av årene 2005-2008, til 56 prosent blant dem som hadde arbeid 3-4 av årene i perioden. Samtidig viser figuren at for dem som ikke har hatt arbeid noen av årene 2005-2008, er sjansene for senere yrkesaktivitet klart større blant unge enn blant eldre. Men selv blant de unge som ikke har hatt arbeid i de foregående fire årene, synes sannsynligheten for yrkesaktivitet i 2009 forholdsvis beskjeden. Samtidig er den samfunnsøkonomiske betydningen av å få disse unge i ordinært arbeid langt større enn for de eldre.

Fra sosialhjelp til yrkesaktivitet – vanligst blant unge

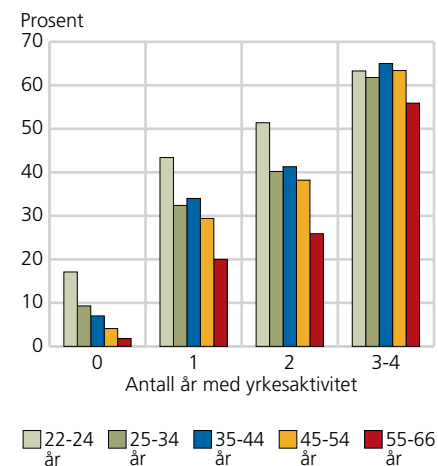
Tidligere studier har vist at tilknytning til arbeidsmarkedet spiller en betydelig rolle for veier ut av langtidsmottak av sosialhjelp (Lien 2006). Målet er at mottakere av sosialhjelp så hurtig som mulig skal ut av sosialhjelp, og flest mulig over i arbeid. Vi skal undersøke hvor mange som er ute av sosialhjelp etter to år. Vi tar for oss to perioder, 2005-2007 og 2007-2009. Den første

Figur 3. **Personer 22-66 år som mottok sosialhjelp i 2009, og bodde i Norge alle årene 2005-2009, etter antallet år med yrkesaktivitet i perioden 2005-2009. Prosent**

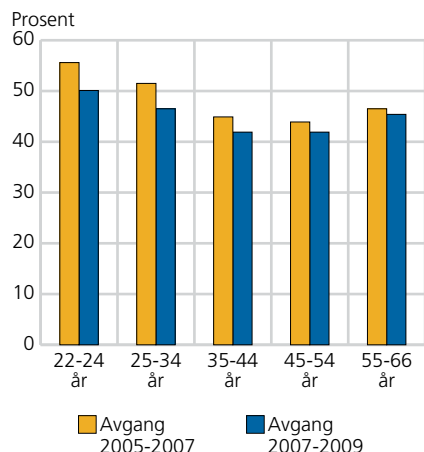
Kilde: Inntektsstatistikk for husholdninger og FD-trygd, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4. **Andel yrkesaktive i 2009 blant personer 22-66 år som bodde i Norge alle årene 2005-2009. Etter alder og antall år med yrkesaktivitet i 2005-2008. Prosent**

Kilde: Inntektsstatistikk for husholdninger og FD-trygd, Statistisk sentralbyrå

Figur 5. Andel som gikk ut av sosialhjelp 2005-2007 og 2007-2009. Personer 22-66 år i 2007/2009 som mottok sosialhjelp i 2005/2007 og bodde i Norge i 2007/2009, etter alder i 2007/2009. Prosent

Kilde: Inntektsstatistikk for husholdninger og FD-trygd, Statistisk sentralbyrå.

perioden er preget av konjunkturoppgang, mens det motsatte er tilfellet i den andre perioden.

Andelen som går ut av sosialhjelp, er høyere blant unge enn blant eldre, slik figur 5 viser. Men forskjellene er ikke store. Figuren viser hvor stor andel av dem som mottok sosialhjelp i 2005 som ikke var mottakere i 2007 (her kalt avgang fra sosialhjelp), og tilsvarende for perioden 2007-2009. I perioden 2007-2009 gikk halvparten av sosialhjelpsmottakerne i alderen 22-24 år ut av sosialhjelp, mens det gjaldt 42 prosent av 45-54-åringene. Vi ser også at avgangen blant de eldste var noe større enn blant de nest eldste. Det siste synes å ha sammenheng med at en relativt stor del av de eldste mottakerne av sosialhjelp går over på uførepensjon (Grebstad 2012).

Figuren viser igjen at konjunktorene har større betydning for unge enn for eldre. Blant 22-24-åringene var avgangen 6 prosentpoeng større i perioden 2005-2007 enn i perioden 2007-2009. Blant 45-54-åringene var forskjellen bare 2 prosentpoeng, og blant de eldste bare 1 prosentpoeng.

Avgang fra sosialhjelp kan skje på flere måter. Ifølge prinsippet om arbeidslinjen (NOU 1999:13) skal mottakere av sosialhjelp etter hvert gå over i arbeid. Selv om det er relativt liten forskjell mellom aldersgruppene i andelen

som går ut av sosialhjelp, er overgangen til yrkesaktivitet langt større blant unge enn blant eldre (se figur 6). Blant 22-24-åringene som mottok sosialhjelp i 2007, men var ute av sosialhjelp i 2009, var det 62 prosent som var yrkesaktive i 2009. Tilsvarende gjaldt 20 prosent blant 55-66-åringene.

Vi ser igjen at effekten av konjunktorene er særlig stor blant unge. I tillegg til at avgangen var større blant unge under oppgangskonjunktoren 2005-2007 enn under nedgangskonjunktoren 2007-2009, var overgangen til yrkesaktivitet større i perioden 2005-2007. Blant unge som gikk ut av sosialhjelp i perioden 2005-2007, var nesten 70 prosent i arbeid i 2007, mens vel 60 prosent var i arbeid i 2009 blant dem som gikk ut av sosialhjelp i perioden 2007-2009.

Den samlede effekten av at avgangen fra sosialhjelp er litt større blant unge, og at andelen yrkesaktive er klart større blant unge enn blant eldre som går ut av sosialhjelp, fører til store aldersforskjeller i overgang til yrkesaktivitet. I aldersgruppen 22-24 år går 31 prosent av sosialhjelpsmottakerne i 2007 til yrkesaktivitet uten sosialhjelp i 2009, i aldersgruppen 45-54 år gjaldt det 16 prosent og 9 prosent i aldersgruppen 55-66 år.

Tredoblet yrkesinntekt for yngre som gikk ut av sosialhjelp

Yrkesaktivitet er et svært grovt mål. I prinsippet holder det at det blir registrert noen få timers arbeid i løpet av året for at man skal bli regnet som yrkesaktiv. Spørsmålet er derfor om de som går ut av sosialhjelp, går til en arbeidssituasjon som det er mulig å leve av.

Ser vi på mottakere av sosialhjelp i 2007 som var ute av sosialhjelp i 2009, og som var yrkesaktive i 2009, er det forholdsvis små forskjeller mellom aldersgruppene i antallet arbeidstimer i 2009. Færrest timer arbeider yrkesaktive unge under 25 år, vel 1 200 timer. Flest timer arbeider yrkesaktive 35-44-åringene, om lag 1 400 timer.

Ser vi på gjennomsnittet for *alle* mottakere av sosialhjelp i 2007 som ikke var mottakere i 2009 (avganger), finner vi imidlertid at de unge arbeider flest timer. De under 35 år arbeidet i gjennomsnitt om lag 750 timer, mens 45-54-åringene arbeidet vel 500 timer og de eldste 250 timer i gjennomsnitt i 2009.

Er det mulig å leve av arbeid etter sosialhjelp?

Vi ser på endringen i yrkesinntekt fra 2005 til 2008 for mottakere av sosialhjelp i 2005 som ikke er mottakere i 2008. Figur 7 viser at yrkesinntekten fortsatt er forholdsvis lav. For personer under 45 år er den mellom 175 000 og 190 000 kroner i 2008, for de eldste bare om lag 65 000 kroner. Alle aldersgrupper har hatt en kraftig økning i yrkesinntekten. De under 35 år har fått yrkesinntekten tre- til firedoblet, for dem i alderen 35-54 år ble yrkesinntekten fordoblet, og for de eldste var økningen om lag 70 prosent.

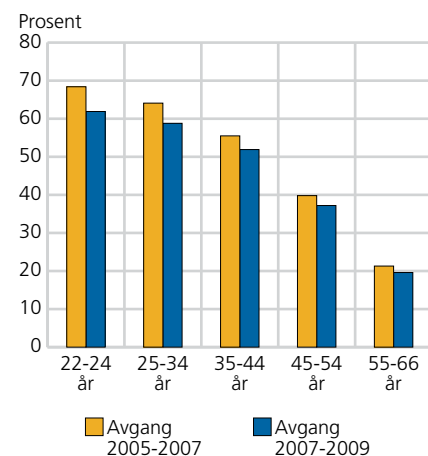
Forskjellene mellom aldersgruppene blir enda mer markert dersom vi sammenligner med yrkesinntektene for personer som ikke mottok sosialhjelp, verken i 2005 eller 2008. For de yngste utgjør yrkesinntekten for dem som gikk ut av sosialhjelp i perioden 2005-2008 (avgangene), mer enn 90 prosent av yrkesinntekten til «normalbefolkningen» i samme alder. For 25-34-åringene er den 60 prosent av «normalen», mens yrkesinntekten til de eldste avgangene bare utgjør 25 prosent av yrkesinntekten for «normalbefolkningen» i samme alder. Det tyder på at de yngre som har sluttet med sosialhjelp, altså avgangene, er kommet et godt stykke på vei mot en normalisering, mens dette ikke er tilfellet for de eldre, de er fortsatt marginale på arbeidsmarkedet.

Ulik nedgang i overføringer

Når en person går ut av sosialhjelp, vil en vente at overføringene (se tekstboks) går ned. For personer 25-44 år som gikk ut av sosialhjelp i perioden 2005-2008, går overføringene ned med omtrent samme beløp som de mottok i sosialhjelp i 2005. Reduksjonen er noe mindre enn sosialhjelpen i 2005 for 45-54-åringene, og særlig for de yngste, mens for de eldste blir bortfallet av sosialhjelp mer enn kompensert av økning i andre overføringer, slik at de samlede overføringene øker litt.

En annen forskjell mellom aldersgruppene er at summen av yrkesinntekten og overføringene for personer under 35 år, og særlig for de yngste, øker sterkt, en økning som skyldes økte yrkesinntekter. For de eldre over 44 år, og særlig for de eldste, øker summen av yrkesinntekt og overføringer forholdsvis lite. Selv om yrkesinntekten øker en del, betyr det relativt sett langt mindre enn for de yngre, fordi overføringene utgjør en så stor andel av inntekten.

Figur 6. Andel yrkesaktive 22-66 år blant dem som gikk ut av sosialhjelp 2005-2007/2007-2009, etter alder i 2007/2009. Prosent

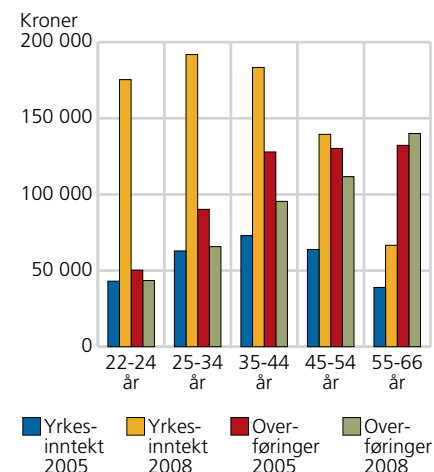

Kilde: Inntektsstatistikk for husholdninger og FD-trygd, Statistisk sentralbyrå.

Overføringer

De viktigste skattepliktige overføringene er de ulike pensjonene fra folketrygden, tjenestepensjon og arbeidsledighetstrygd. De viktigste skattefrie overføringene er barnetrygd, bostøtte, stipend, sosialhjelp, grunn- og hjelpestønad, kontantstøtte og engangsstønad ved fødsel.

Figur 7. Yrkesinntekt og overføringer til personer som har sluttet å motta sosialhjelp i perioden 2005-2008. Personer 22-66 år som bodde i Norge. 2005 og 2008. Kroner

Kilde: Inntektsstatistikk for husholdninger og FD-trygd, Statistisk sentralbyrå.

Referanser

- Arbeidskraftundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.
- Grebstad, Unni B., red. (2012): *Sosialhjelp og levekår i Norge*, side 101, Statistiske analyser 130, Statistisk sentralbyrå.
- Hammer, Torild og Christer Hyggen (2010): «Lost in transition? Substance abuse and the risk of labour market exclusion from youth to adulthood», *Norwegian journal of epidemiology*, 20.
- Lien, Sandra, Øivind Sivertstøl (2006): Veier ut av langtidsmottak av sosialhjelp, Notater, Statistisk sentralbyrå.
- NAV 2012: (www.nav.no/Sosiale+tjenester/Sosialhjelp+hindrer+ikke+jobb.319382.vms)
- NOU (1999:13): *Kvinnens helse i Norge*.
- van der Wel, Kjetil, Espen Dahl, Borghild Løyland, Ivar Lødemel, Silje O. Naper, Marit Slagsvold (2006): *Funksjonsevne blant langtidsmottakere av sosialhjelp*, Rapport 2006/29, Høgskolen i Oslo.

For de eldste øker summen av yrkesinntekt og overføringer bare med 20 prosent, selv om yrkesinntekten økte med 70 prosent. Men for de yngste var summen av yrkesinntekt og overføringer nesten 2,5 ganger større i 2008 enn i 2005.

Overføringer fortsatt viktig for eldre som går ut av sosialhjelp

Overføringene blant de eldre er allerede i 2005 så store at de dominerer i den personlige økonomien, og overføringene øker for eldre som går ut av sosialhjelp. Det er derfor mye som tyder på at det ikke bare er økt yrkesinntjening som bringer dem ut av sosialhjelp, men at en viktig grunn er økte overføringer som (delvis) kompenserer for sosialhjelpen de tidligere fikk. Det er helt klart tilfellet for de eldste (55-66 år), men også for 45-54-åringene finner vi at økte overføringer langt på vei kompenserer for at de ikke lenger mottar sosialhjelp. Vi har tidligere vist (Grebstad 2012) at overgang til uførepensjon er en viktig grunn til avgang fra sosialhjelp blant de litt eldre.

To ruvende skikkelser i norsk statistikk

I september i år kunne Statistisk sentralbyrå markere jubileer for to av sine tidligere direktører. 15. september var det 175 år siden Anders Nicolai Kiær ble født, og 27. september 100 år siden Petter Jakob Bjerve ble født. Kiær ledet SSB fra opprettelsen i 1876 til 1913, mens Bjerve var direktør fra 1949 til 1980. Til sammen ledet de byrået i halvparten av institusjonens 137-årige historie. Begge satte betydelige spor etter seg i norsk statistikk og samfunnsforskning, og var sentrale aktører i samfunnslivet.

Før Det statistiske Centralbureau ble opprettet i Kristiania i 1876 hadde Kiær allerede sittet i ni år som byråsjef og leder for Det statistiske kontor i Departementet for det Indre. Han var også initiativtaker til at Centralbureauet ble etablert som selvstendig institusjon. Som sjefsstatistiker gjennom 46 år la han grunnlaget for den offisielle statistikken i Norge. Bjerve videreførte arven inn i etterkrigstidens informasjonssamfunn.

Anders Nicolai Kiær og Petter Jakob Bjerve har i stor grad bidratt til at Statistisk sentralbyrå i dag står i en særstilling når det gjelder omfanget av analyse- og forskningsvirksomhet sammenliknet med tilsvarende institusjoner i mange andre land.

Pioneren Anders Nicolai Kiær

Idéen om statistikk som allment tilgjengelig kunnskap om samfunnsutviklingen ble utformet i det 19. århundret. Ved begynnelsen av dette århundret fantes det knapt noe som kunne kalles statistiske sentralinstitusjoner i noen land.

Norge hadde siden 1832 et Tabellkontor som produserte statistiske tabeller i et beskjedent omfang. Kiær ble, som nyutdannet jurist, ansatt ved Tabellkontoret i 1861 og ble sjef for kontoret seks år senere. Året etter, på hans initiativ, ble Tabellkontoret døpt om til Det statistiske kontor.

«Ansettelsen av en Anders Nicolai Kiær som byråsjef ved inngangen til året 1867, ble et vannskille i den offisielle statistikkens historie.»
(Lie og Roll-Hansen 2001, s. 64).

Under Kiærs ledelse ble norsk statistikk vesentlig utvidet og mer sentralisert. Kiær la stor vekt på spredning av statistisk informasjon, og han sørget for at antall publikasjoner fra byrået økte betydelig. Norges offisielle statistikk ble publikasjonsserie på 1860-tallet, og den første årboka (Statistisk årbog 1880) kom i 1881. Nye statistikker kom på plass, slik som næringsstatistikk for fiske, jordbruk og industri på 1860- og 1870-tallet.

Kiær gjennomførte også viktige endringer i folketellingene fra 1875. Senere ble statistikk over lønns- og arbeidsforhold og annen sosialstatistikk et sentralt satsingsområde for byrået (Lie og Roll-Hansen 2001).

Forskning og analyse

I 1876, det samme året som Statistisk sentralbyrå ble opprettet, utlyste Universitetet i Kristiania det første rene professoratet i økonomi og statistikk.

Tor Skoglund

Tor Skoglund er sosialøkonom og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for nasjonalregnskap.
(tor.skoglund@ssb.no)

Anders Nicolai Kiær
(1838-1919)

Juridisk embetseksamen 1860.

Tabellkontoret/
Det statistiske kontor
fra 1861, byråsjef fra 1867.

Direktør for Statistisk sentralbyrå
1877-1913.

*«Hvad forskjel er der
i henseende til arbeidets
produktive art f.ex. mellem
den vask, der foretages
i huset og den, der leies ud
mot betaling...?»*

(Anders Nicolai Kiær, 1892/93)

Kiær søkte, men fikk ikke stillingen (se [Bjerkholt og Skoglund 2012](#)). Han fikk senere likevel utløp for sin forskningsinteresse i Statistisk sentralbyrå, hvor han grunnla en forskningstradisjon som ledet fram til etableringen av en forskningsavdeling i Bjerves direktørperiode etter annen verdenskrig.

Statistikken måtte analyseres og kommenteres, mente Kiær. Han påpekte at de som laget statistikk, hadde særlige forutsetninger for dette, og at analysevirksomheten ga et godt grunnlag for å vurdere kvaliteten på statistikken.

I forordet til Statistisk Håndbog for Kongeriget Norge i 1871 understreker han betydningen av

«at den, der benytter statistiske opgaver, gjør sig bekendt med deres tilblivelseshistorie; uden denne forkundskab kan man meget let misforstå tallenes betydning; thi det er en meget vanskelig sag i en statistisk tabel med tilstrækkelig skarphed at udtrykke, hvad tallene betegne, og det er derfor sædvanligt i indledningen til tabellerne at gjøre rede for fremgangsmåden ved opgavernes indhentelse samt hvad andet der kan tjene til en fuldstændigere forståelse af indholdet.» (Kiær 1871).

Kiær skrev selv artikler om nær sagt alle økonomiske og sosiale temaer, blant annet internasjonal skipsfart, befolkningsspørsmål, inntekt og pensjoner. Han gjennomførte flere analyser av fruktbarhet og dødelighet, skrev omfattende innledninger til utgivelsene i Norges Offisielle Statistikk og publiserte artikler i norske og utenlandske tidsskrifter. Han forfattet mer enn 30 artikler i Statsøkonomisk Tidsskrift, og var redaktør for dette tidsskriftet fra starten i 1883 til 1905.

Internasjonal orientering

En viktig arena for utveksling av idéer om statistikk på 1800-tallet var Den internasjonale statistikkongressen. Kiær deltok på flere kongressmøter, første gang i 1867, og fikk impulser til organisering av statistikkarbeidet i Norge og utvikling av norsk statistikk. På oppfordring fra statistikkongressen i Haag 1869 utarbeidet han internasjonale retningslinjer for skipsfartsstatistikk, og bidro til at den norske statistikken på dette området fikk et godt internasjonalt renommé.

Etter at det siste møtet i statistikkongressen ble holdt i Budapest i 1876, var Kiær med på å stifte det Internasjonale Statistiske Institutt (ISI) i 1885. Fire år senere tok han initiativ til et nordisk statistiksamarbeid, og det første møtet mellom sjefstatistikerne i Norge, Sverige og Danmark ble holdt i Kristiania.

På Kiærs tid var reiser til utlandet en svært tids- og kostnadskrevende aktivitet. Da han i 1893 reiste til Chicago for å delta på ISI-møte og samtidig studere USAs hullkortmaskin, tok reisen nesten to måneder og kostet 2 000 kroner, omtrent to gjennomsnittlige årslønner, og ble grundig drøftet i Stortinget (Aurbakken 1998, s. 22).

Husmødrene må regnes med!

Kiær så betydningen av å ha hensiktsmessige klassifiseringssystemer i befolkningsstatistikken, og han formulerte blant annet et klart skille mellom den arbeidende, det vil si produktive, del av befolkningen og den ikke-arbeidende del av befolkningen. Etter hans oppfatning var det ikke tvil om at hjemme-

Norge var da blant få land som hadde gjennomført beregninger over nasjonalinntekten. Nasjonalinntektsberegningene ble senere videreført i nasjonalregnskapet, hvor Petter Jakob Bjerve var en av dem som deltok i et pionerarbeid som Statistisk sentralbyrå gjennomførte under annen verdenskrig (se [Halvorsen mfl. 2011](#)).

«Ikke av brød alene»

Kiær pekte også på at nasjonalinntektsberegningene hadde sine begrensinger. Artikkelen hans fra 1874 innledes med et sitat fra Matteusevangeliet:

«Mennesket lever ikke av brød alene.»

Han var også opptatt av miljøverdier. Fra et besøk i den «store og rige stad Liverpool» konstaterer han:

«Aa hvor trist det maatte være at bo i denne røgopfyldte by! Hvor herligt det er at bo i et land med ren, frisk luft, med vakker natur, selv om det er fattig!»
(Kiær 1908, s. 54).

Først på 1970-tallet fikk miljøstatistikken en plass i Statistisk sentralbyrås virksomhet. Det har i senere år også vært lansert forslag om miljøkorrigering av nasjonalregnskapet. I stedet for å konstruere et «grønt BNP» beregner SSB nå miljøkonsekvensene av økonomisk virksomhet i et supplerende satellittregnskap.

Den representative metoden

Som første direktør for Statistisk sentralbyrå anvendte Kiær på en banebrytende måte utvalgsundersøkelser i statistikken.

«Kiær kan ikke sies å være oppdager av metoden, men han var den første som gjorde utstrakt bruk av den og forsvarte den innen et meget skeptisk miljø av samtidige statistikere.» (Thomsen 1986, s. 89).

Metoden var brukt i flere undersøkelser i SSB på 1870- og 1880-tallet, og Kiær presenterte den i et foredrag i det Internasjonale Statistiske Institutt i Bern i 1895 (en norsk oversettelse av foredraget er gitt i Statistisk sentralbyrå 2001). Han så intuitivt at utvalgsmetoden var formålstjenlig for å redusere kostnadene ved statistiske undersøkelser, men manglet en teoretisk begrunnelse og reaksjonene fra fagmiljøet var i første omgang stort sett negative. Senere ble Kiær anerkjent internasjonalt som en av pionerene i anvendelsen av utvalgsmetodikk i statistikken.

Resultatene fra anvendelsen av utvalgsmetoden i den første inntekts- og formuesundersøkelsen og den første leveårsundersøkelsen ble presentert i [Kiær \(1897\)](#). Den representative metoden var også et viktig verktøy i Kiærs senere sosialstatistiske analyser.

Petter Jakob Bjerve – fra akademien til SSB

Bjerve tilhørte den første generasjonen av sosialøkonomer som fikk sin utdannelse ved Universitetets Økonomiske Institutt under professor Ragnar Frisch, og var hans forskningsassistent i et nasjonalregnskapsprosjekt før krigen. Bjerve ønsket å fortsette en universitetskarriere etter krigen. Da han ble tilbudt stillingen som direktør for Statistisk sentralbyrå, lot han seg først overtale da han ble lovet at byrået skulle få en egen forskningsavdeling (se [Bjerkholt 2000](#)).

Før han ble tilsatt som direktør hadde Bjerve arbeidet med nasjonalregnskap og hadde vært ansvarlig for de to første nasjonalbudsjettene i Norge som byråsjef i Finansdepartementet. Denne bakgrunnen preget også hans faglige interesser senere i karrieren. I likhet med Kiær skrev han artikler om mange temaer innenfor økonomi, blant annet nasjonalregnskap, økonomisk politikk og penge- og kredittmarkedsanalyse. Han var en flittig skribent også i sin pensjonistperiode, helt fram til 85-årsalderen.

Også Bjerve var interessert i befolknings spørsmål. I en avis-kronikk etter et møte i FNs Befolkningskommisjon i 1959 ga han uttrykk for en pessimistisk holdning til mulighetene for å løse befolkningsproblemet i verden:

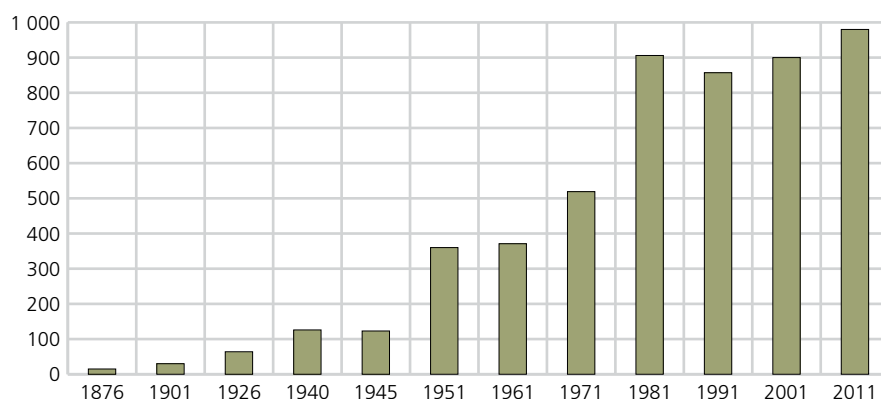
«Befolkningskommisjonens arbeide har vært sterkt hemmet av at representantene for kommunistiske og overveiende katolske land setter seg bestemt imot å drøfte fødselskontroll som middel til å løse befolkningsproblemet.»
(Bjerve 1959).

Bjerve var en aktiv deltaker i FNs Befolkningskommisjon i en årrekke og formann i Styringskomiteen for Verdens fruktbarhetsundersøkelse på 1970-tallet.

Nye oppgaver for SSB

Mens Statistisk sentralbyrå på Kiærs tid hadde en svært beskjeden størrelse, med 30 ansatte i 1900, økte staben fra 123 i 1945 til om lag 900 i 1980 (se figur 1). I de første etterkrigsårene var det et stort behov for statistikk som grunnlag for økonomisk planlegging. En viktig oppgave var etableringen av nasjonalregnskapet som en del av den offisielle statistikken fra 1952.

Figur 1. Antall ansatte i Statistisk sentralbyrå¹

¹ Inkludert personale knyttet til periodiske tellinger og betalte oppdrag, eksklusive intervjuere.

Kilder: Statistisk sentralbyrå 100 år 1876-1976, Samfunnsøkonomiske studier 28, diverse årsmeldinger fra SSB.

Petter Jakob Bjerve

(1913-2004)

Forskningsassistent,
Universitetets sosialøkonomiske
institutt 1939-1940.

Cand.oecon. 1941.

Sekretær, Statistisk sentralbyrå
1944-1945.

Byråsjef, Finansdepartementet
1945-1947.

Universitetsstipendiat
i sosialøkonomi
med studieopphold i USA
1947-1949.

Direktør for Statistisk sentralbyrå
1949-1980.

Finansminister 1960-1963.

Dr.philos. 1962.

Nasjonalregnskapet spilte en sentral rolle for samordning av den økonomiske statistikken.

Et viktig del av samordningen som Bjerve la stor vekt på, var opprettelsen av statistiske klassifikasjonsstandarder for næringer, kommunetyper, yrker, utdanning med videre. Dette foregikk også på internasjonalt plan i regi av FN og andre internasjonale organer etter annen verdenskrig.

«Fra å være et sett nokså tilfeldige statistiske serier uten særlig logisk sammenheng, ble statistikken utviklet til et integrert system som var velegnet for de nye analyseformer som etter hvert ble utviklet. Dessuten ble aktualiteten vesentlig bedret.» (Statistisk sentralbyrå 1985, s. 22).

Utbyggingen av statistikken var også preget av målsettingen om fullstendighet, det vil si at alle viktige områder av samfunnet bør være dekket. Den første tiden la SSB under Bjerves ledelse særlig vekt på å bygge ut og forbedre næringsstatistikken, kredittmarkedsstatistikken, regnskapsstatistikken og statistikken for de offentlige sektorene.

Utdanningsstatistikken ble overført fra Kirke- og undervisningsdepartementet i tråd med Bjerves program ved tiltredelsen:

«Tendensen til å desentralisere den offentlige statistikk har i mange tilfelle virket til å forringe kvaliteten av statistikken og har ført med seg dobbeltarbeid og en lite effektiv arbeidsorganisasjon.» (Bjerve 1949, s. 52).

Etableringen av sentrale registre for bedrifter og personer fikk stor betydning for statistikkarbeidet. Bedrifts- og foretaksregisteret ble opprettet i 1956 og Det sentrale personregisteret i 1964. Det sentrale personregisteret ga etter hvert hovedgrunnlaget for videreutvikling av befolkningsstatistikken og for kopling med andre persondata.

Både i utviklingen av nasjonalregnskapet og registerbasert statistikk ble Norge i Bjerves direktørperiode et foregangsland i statistikk internasjonalt.

Menneskelige og sosiale forhold

Statistikk om befolkning og sosiale forhold har tradisjoner tilbake til Kiærs tid i Statistisk sentralbyrå, men kom noe i skyggen av den økonomiske statistikken i de første etterkrigsårene. Først på 1960- og 1970-tallet fikk dette temaområdet igjen økt prioritet. SSB opprettet en intervjuavdeling i 1967, og gjennomførte de første større intervjuundersøkelsene om forbruk, helse, ferievaner, tidsbruk og levekår. Bjerve tok opp arven fra Kiær da han la stor vekt på å styrke metodearbeidet knyttet til utvalgsundersøkelser ved å bygge på teoretisk-statistisk forskning.

Endringene i prioritering må sees i lys av den økte politiske interessen for velferdsspørsmål og de mulighetene som den nye datateknologien og registrene skapte.

«I tillegg må man nok tillegge kritikken og kravene fra de eksterne samfunnsforskere en viss betydning.» (Lie og Roll-Hansen 2001, s. 378).

Den første utgaven av samlepublikasjonen Sosialt utsyn kom i 1974, mens Økonomisk utsyn har eksistert siden mellomkrigstiden.

Statistikken blir internasjonal

Etter annen verdenskrig foregikk det en rivende utvikling av det internasjonale statistikksam arbeidet, spesielt innenfor standardisering og samordning av statistikken. Bjerve spilte en viktig rolle i dette samarbeidet og deltok på mange internasjonale arenaer. Han ble av sin nære medarbeider gjennom mer enn 30 år, Odd Aukrust, i ettertid omtalt som «the grand old man of international statistics». Bjerve var i mange år medlem av det Internasjonale Statistiske Institutt (ISI), president i 1971-1974 og æresmedlem fra 1986. Han var en svært sentral deltaker i FNs Statistiske kommisjon, FNs Befolkningskommisjon og Den europeiske sjefsstatistikerkonferansen.

Bjerve så, i likhet med Kiær, at et lite land som Norge kunne høste store fordeler ved å delta aktivt i det internasjonale statistikksam arbeidet. Han ivret sterkt for at medarbeiderne skulle reise ut og lære av andre. Etter hvert som Norge hadde etablert et godt statistikkssystem, ble det mer aktuelt å yte bistand til andre land. På dette området var Bjerve selv svært aktiv, og hadde mange permisjoner for rådgivingsoppdrag i samfunnsplanlegging, statistikk og befolknings spørsmål i flere utviklingsland.

Betydningen av forskning og formidling

I Bjerves tid som direktør ble forskningen i Statistisk sentralbyrå betydelig styrket. En egen forskningsavdeling, etablert i 1950, var som nevnt et krav han stilte for å overta direktørstillingen. En av konsekvensene av dette var at de som drev med ren statistikkproduksjon, antakelig fikk mindre mulighet til å gjennomføre egne analyser.

Bjerve så tidlig de muligheter som nasjonalregnskap, kryssløp (som belyser strømmene av varer og tjenester mellom sektorer) og økonomiske modeller kunne gi som verktøy for økonomisk analyse og planlegging, og tok i sine første direktørår initiativet til å inkludere dette i SSBs forskningsvirksomhet (Bjerve 1989). Han var en viktig arkitekt til det nære samarbeidet mellom Statistisk sentralbyrå, Finansdepartementet og Sosialøkonomisk institutt som ble omtalt med begrepet «jerntriangel».

Den første etterkrigsgenerasjonen av økonomer var preget av en sterk fellesskaps- og lojalitetsfølelse. Bjerve satte derfor foten ned for at byrået skulle publisere modellframskrivinger som avvek fra Finansdepartementets tall (Lie og Roll-Hansen 2001, s. 408).

På 1960- og 1970-tallet ble forskningen i SSB utvidet til å omfatte demografi, levekår og ressurs- og miljøanalyse. Gruppe for personmodeller, som senere ble omdøpt til Sosiodemografisk forskningsgruppe, ble opprettet i 1968, og fikk arbeidet med befolkningsframskrivinger som en viktig oppgave.

Ved siden av sin direktørgjerning fikk Bjerve også tid til egen forskning. Dette skyldtes både en usedvanlig stor arbeidskapasitet og at han kunne delegere de administrative oppgavene til andre i byrået. Han hadde flere studieopphold i USA, og fikk sin doktorgrad i 1962 basert på et arbeid publisert tre år tidligere (*Planning in Norway 1947-1956*). Doktorgraden ble sluttført mens Bjerve var finansminister.

Et sentralt forum for presentasjon av Statistisk sentralbyrås forskning var Samfunnsøkonomiske studier (SØS), opprettet i 1954. Senere ble tidsskriftene Økonomiske analyser (fra 1982) og Samfunnsspeilet (fra 1987) viktige

«Tala seier lite åleine. Det må analysar til for å få dei i tale, seie noko fornuftig om samfunnet omkring oss.»

(Petter Jakob Bjerve, 2001)

Referanser

Aurbakken, Erik (1998): Den elektriske metoden kommer til Norge: den første bruken av hullkort i Statistisk sentralbyrå, Statistisk sentralbyrå.

Bjerkholt, Olav (2000): *Kunnskapens krav. Om opprettelsen av Forskningsavdelingen i Statistisk sentralbyrå*, Sosiale og økonomiske studier 103, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/artikler-og-publikasjoner/kunnskapens-krav>)

Bjerkholt, Olav og Tor Skoglund (2012): *Anders Nicolai Kiær – en pioner i nasjonalinntektsberegninger*. Inkludert A.N. Kiær: *Essai sur la question d'une statistique du revenu national*, Sosiale og økonomiske studier 114, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/artikler-og-publikasjoner/anders-nicolai-kiær-en-pioner-i-nasjonalinntektsberegninger>)

Bjerve, Petter Jakob (1949): Arbeidet i Statistisk Sentralbyrå i tiden framover, notat fra november 1949. Gjenoptrykt i Interne notater 80/27, Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/a/histstat/in/in_8027.pdf)

Bjerve, Petter Jakob (1959): Verdens befolkningsproblem, Kronikk i Aftenposten 23. april 1959. Gjenoptrykt i Statistisk sentralbyrå (1985).

Bjerve, Petter Jakob (1989): *Økonomisk planlegging og politikk*, Det Norske Samlaget, Oslo.

Bore, Ragnhild Rein (2009): Drikfældighed blandt Arbejdsklassen er desværre almindelig, *Samfunnsspeilet* 4/2009, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/drikfaeldighed-blandt-arbejdsklassen-er-desvaerre-almindelig>)

Brathaug, Ann Lisbet og Nina Bruvik Westberg (2012): Oppvask, oppussing og barnepass – hva hvis noen andre hadde gjort det i stedet? *Samfunnsspeilet* 4/2012, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/oppvask-oppussing-og-barnepass-hva-hvis-noen-andre-hadde-gjort-det-i-stedet>)

Halvorsen, Tore, Liv Hobbeltstad Simpson og Tor Skoglund (2011): *Nasjonalregnskapets historie i Norge. Fra fri forskning til lovregulert statistikk*, Sosiale og økonomiske studier 112, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/artikler-og-publikasjoner/nasjonalregnskapets-historie-i-norge>)

Kiær, Anders Nicolai (1871): Statistisk Håndbog for Kongeriget Norge, II. Hefte, Kristiania, Det Steenske Bogtrykkeri, 1871.

Kiær, Anders Nicolai (1892/93): Intægts- og formuesforhold i Norge. Tillegg til *Statsøkonomisk Tidsskrift* 1892 og 1893. (<http://www.ssb.no/a/histstat/publikasjoner/>)

Kiær, Anders Nicolai (1897): Den representative Undersøgelses-methode, Videnskabselskabets Skrifter, Kristiania, A.W. Brøgerss Bogtrykkeri. Ny utgave med engelsk oversettelse er publisert i *Samfunnsøkonomiske studier* 27 i 1976, og igjen som Reprint i 1997, Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/a/histstat/sos/sos_027.pdf)

Kiær, Anders Nicolai (1908): Indtægtsforholdene i Norge og andre lande, *Statsøkonomisk Tidsskrift* 1908, 53-76.

Lie, Einar og Hege Roll-Hansen (2001): *Faktisk talt. Statistikkens historie i Norge*, Universitetsforlaget.

Statistisk sentralbyrå (1985): *Økonomi, befolknings spørsmål og statistikk. Utvalgte arbeider av Petter Jakob Bjerve*, Samfunnsøkonomiske studier 59. (http://www.ssb.no/a/histstat/sos/sos_059.pdf)

Statistisk sentralbyrå (2001): Iakttakelser og erfaringer vedrørende representative utvalg. Kiærs foredrag på ISI-møtet i Bern i 1895. Oversatt fra fransk til norsk av Anne Gro Hustoft, *Samfunnsspeilet* 6/2001, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/iakttakelser-og-erfaringer-vedrorende-representative-utvalg>)

Thomsen, Ib (1986): Anders Nicolai Kiær – statistiker og samfunnsforsker, i *Statistisk sett*, Jubileumsskrift Norsk Statistisk Forening 1936-1986.

Tjernesberg, Torbjørn (2001): «Vi må lytte til tala si tale.» (<http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/vi-maa-lytte-til-tala-si-tale>)

formidlingskanaler for samfunnsvitenskapelig innsikt, en utvikling i Kiærs og Bjerves ånd. Som Bjerve sa i et portrettintervju i 2001:

«Tala seier lite åleine. Det må analysar til for å få dei i tale, seie noko fornuftig om samfunnet omkring oss.» (Tjernesberg 2001).

Hullkort og datamaskiner

Både Kiær og Bjerve ivret sterkt for at Statistisk sentralbyrå måtte ta i bruk det som var tilgjengelig av teknologiske nyvinninger. Under Kiærs ledelse ble elektriske hullkortmaskiner et viktig satsingsområde. De første hullkortmaskinene importerte Norge fra USA på 1890-tallet, og byrået tok dem i bruk i folketellingen 1900. Norge var, sammen med Østerrike, det første landet i Europa som tok i bruk hullkortmaskiner i arbeidet med statistikk.

Bjerve fulgte opp Kiærs pionerinnsats.

«I 1950 årene var det igjen SSBs direktør som var en drivkraft i den tekniske utviklingen innen statistikkproduksjonen på et tidlig tidspunkt, også internasjonalt.» (Aurbakken 1998, s. 44).

I 1953-1954 sendte han SSB-ansatte til USA for å studere den første elektroniske datamaskinen som ble tatt i bruk for statistiske formål. SSB fikk sin første datamaskin i 1958, og datamaskinene ble raskt et sentralt verktøy i statistikkproduksjon og forskning. Datamaskinene la grunnlaget for utviklingen av økonomiske modeller som ble påbegynt på 1960-tallet.

Aktive samfunnsaktører

Både Anders Nicolai Kiær og Petter Jakob Bjerve deltok i og ledet mange offentlige utredningsoppdrag. Kiær var blant annet medlem av den parlamentariske Arbeiderkommisjonen av 1894 som utredet spørsmålet om innføring av uførhets- og alderspensjon. Kommisjonen's behov for statistikk førte til at Kiær utarbeidet statistikk om lønns- og inntektsforhold basert på utvalgsundersøkelser. Bjerve ledet blant annet Formuesfordelingskomiteén (1963-1968) og utvalget som vurderte norsk rentepolitikk i 1978-1980.

Privat var Kiær dypt religiøs, og gjorde seg bemerket i offentligheten som en ivrig forkjemper for familieverdiene. Han var svært aktiv i avholdsforeninger og sedelighetsforeninger, opptatt av å kartlegge moralske forhold ved hjelp av statistikk, og var pådriver i utbygging av alkoholstatistikken (Bore 2009).

Bjerve var aktiv i det politiske liv, og var finansminister i 1960-1963 for Arbeiderpartiet.

Siden sist

All ny statistikk publiseres som artikler på ssb.no. Vi presenterer nedenfor et utvalg av disse artiklene, som er gitt ut etter forrige utgave av Samfunnsspeilet.

18. september 2013

Helseforhold, levekårsundersøkelsen, 2012

Høy puls, men like dårlige hjerter

Nasjonale tall viser at omfanget av dagligrøyking fortsatt går ned, og at stadig flere er fysisk aktive. For alkoholbruk og overvekt er bildet uendret. Så langt ser det ikke ut til at bedre levevaner har ført til at færre lever med hjerte- og karsykdom.

Levekårsundersøkelsen om helse 2012 viser at 17 prosent av oss røyker daglig og 19 prosent drikker alkohol flere ganger i uken. Svært mange sier at de er fysisk aktive, mens en gruppe på 11 prosent er helt inaktive. 27 prosent av befolkningen er overvektige (BMI > 27). Av disse har 10 prosent fedme. Ser vi på fysisk aktivitet og overvekt, har kvinner hatt en mer positiv utvikling enn menn.

600 000 lever med hjerte- og karsykdom

17 prosent av den voksne befolkningen, eller om lag 600 000 personer, lever med helseproblemer knyttet til mer eller mindre alvorlig hjerte- og karsykdom. Omtrent like mange kvinner som menn lever med slik sykdom. Utvikling av hjerte- og karsykdom henger ofte sammen med røykevaner, overvekt og inaktivitet. Det er særlig etter 40-årsalderen at mange blir rammet. I 2012 oppga 22 prosent av alle mellom 45 og 66 år at de hadde hjerte- og karsykdom. Det har ikke vært store endringer i omfanget av hjerte- og karsykdom blant 45-66-åringene i den siste tiårsperioden. Andelen har ligget mellom 19 og 22 prosent, uten noen klar trend.

Middelaldrende trener mer, men de røyker og drikker også mest ...

Middelaldrende, de mellom 45 og 66 år, ligger høyere enn befolkningsgjennomsnittet når det gjelder røyking, overvekt

og alkoholbruk. Nivået for dagligrøyking ligger om lag 5 prosentpoeng høyere blant middelaldrende enn snittet i befolkningen. I likhet med befolkningen generelt er andelen med moderat regelmessig alkoholbruk tilnærmet uendret de siste ti årene.

Flere i denne aldersgruppen sier at de mosjonerer regelmessig. Kun 10 prosent er inaktive. At flere i denne gruppen er fysisk aktive, ser imidlertid ikke ut til å påvirke tallene for overvekt og fedme. Nesten fire av ti menn i alderen 45-66 år har overvekt/fedme (BMI > 27). Det samme gjelder tre av ti menn i befolkningen. Overvekt er også mer utbredt blant voksne kvinner i alderen 45-66 år enn i kvinnebefolkningen for øvrig. I denne aldersgruppen er overvekt, inaktivitet og røyking mer utbredt i grupper med lav utdanning enn i grupper med høyere utdanning. Unntaket er alkoholbruk, der sammenhengen er omvendt. Flere drikker alkohol regelmessig blant personer med høyere utdanning.

Tabell 1 viser endring i prosentpoeng fra 2002 til 2012 i levevaner etter utdanning. Det er en nedgang i inaktivitet innenfor alle utdanningsgrupper. Det samme kan sies for dagligrøyking, mens omfanget av alkoholbruk og overvekt/fedme øker. Hjerte- og karsykdommer forekommer sjeldnere hos middelaldrende med universitets- eller høyskoleutdanning enn blant dem med utdanning på lavere nivå. I 2012 var andelen 18 prosent blant dem med høyere utdanning, 23 prosent hos dem med videregående utdanning og 25 prosent blant dem med utdanning på grunnskolenivå. Forskjellen mellom utdanningsgruppene ser ut til å ha holdt seg på samme nivå i perioden fra 2002 til 2012. Forskjellene mellom utdanningsgruppene har ikke økt, men er heller ikke blitt redusert i løpet av de siste ti årene.

... og mange bruker blodtrykks- og kolesterolsenkende medisiner

Omtrent like mange kvinner som menn i aldersgruppen 45-66 år oppgir at de har hjerte- og karsykdom. Likevel er det færre kvinner enn menn som har brukt kolesterolsenkende eller blodtrykksenkende medisiner i 2012.

Det ser ut til å være samsvar mellom forekomst av hjerte- og karsykdom og bruk av kolesterolsenkende og blodtrykksenkende medisiner i aldersgruppen 45-66 år innenfor hver av utdanningsgruppene. Unntaket er at bruk av blodtrykksenkende medisiner er mindre utbredt blant personer med grunnskoleutdanning, selv om de har den høyeste forekomsten av hjerte- og karsykdommer. I de to gruppene med høyest utdanning kan det se ut som flere bruker blodtrykksenkende medisin enn det forekomsten av hjerte- og karsykdom skulle tilsi.

17. september 2013

Bruk av IKT i husholdningene, 2013, 2. kvartal

Åtte av ti fornøyde med offentlige nettsider

Blant brukerne av offentlige myndigheters nettsider svarer mer enn 80 prosent at de i hovedsak er fornøyde med hvor lett det er å finne informasjon, har nytte av den informasjonen som finnes, og er fornøyde med bruken av tjenesten.

Tall fra 2. kvartal 2013 viser at henholdsvis 84, 85 og 81 prosent av brukerne av offentlige nettsider i hovedsak er fornøyde med nettsidene når det gjelder hvor lett det er å finne informasjon, nytten av den informasjonen som finnes, og med bruken av tjenesten. De øvrige 15-19 prosent fordeler seg på to omtrent like store grupper. Den ene gruppen er i hovedsak misfornøyd, og resten mener at dette er uaktuelt for dem. Det

innebærer at mindre enn én av ti brukere av slike nettjenester er misfornøyd med tjenestene. Et eget spørsmål om hvor fornøyd man er med tilbakemeldinger om framdriften i saken eller oppfølging av henvendelsen på nett, blir bare ansett som aktuelt av halvparten av befolkningen. Blant denne halvparten er over 80 prosent i hovedsak fornøyd med tilbakemeldinger via netttjenesten.

59 prosent av brukerne av offentlige myndigheters nettsider opplever bruken som uproblematisk. Det er likevel 26 prosent som opplever teknisk svikt i nettsiden, 20 prosent finner utilstrekkelig, uklar eller utdatert informasjon, og 13 prosent trengte hjelp som de ikke fikk.

Omfattende bruk av offentlige nettsider

Åtte av ti personer i alderen 16-74 år har hatt kontakt med offentlige myndigheter de siste 12 måneder via Internett. 72 prosent har skaffet seg informasjon fra offentlige myndigheters nettsider. 52 prosent har lastet ned skjema, og like mange har sendt inn utfylte skjema via Internett. Det er små endringer for hver enkelt av disse kontaktformene mellom det offentlige og borgerne fra 2012 til 2013.

Halvparten av oss har levert selvangivelse over Internett. 13 prosent har søkt om sosiale ytelser, mens 48 prosent av de arbeidsledige kontaktet det offentlige via nettet. Internett er brukt i forbindelse med opptak til høyere utdanning av 11 prosent av hele befolkningen, men av 31 prosent av studentene.

Selvstendig næringsdrivende velger oftere alternativer til bruk av offentlige nettsider

Et spørsmål om andre kontaktformer enn nettet med offentlige myndigheter eller tjenester viser at nesten halvparten av befolkningen ikke har hatt behov for slik kontakt de siste 12 måneder. 39 prosent har kontaktet det offentlige via telefon, 28 prosent via personlig fram møte og 20 prosent via e-post. Bare 8 prosent har sendt brev, SMS eller brukt andre kontaktformer.

Når det gjelder andre kontaktformer enn nettjenester, skiller de selvstendig næringsdrivende seg ut fra de øvrige. Andelen uten behov for elektronisk

kontakt er vesentlig lavere enn for personer, kun 21 prosent. Alle de nevnte kontaktformene brukes oftere av de selvstendig næringsdrivende enn andre. Også mange arbeidsledige velger annen kontaktform enn nettjenester. En av to arbeidsledige kontakter offentlige myndigheter ved personlig fram møte, og like mange bruker telefon.

Av den halvdel av befolkningen som ikke har sendt inn et skjema til offentlige myndigheter via Internett, forklarer tre av fire at de ikke har behov for å sende inn noe skjema. Igjen er det de selvstendig næringsdrivende og de arbeidsledige som skiller seg ut. Rundt halvparten av de selvstendige og de arbeidsledige, som ikke har brukt en nettjeneste, oppgir at de ikke har behov for å sende inn noe skjema. Valg av begrunnelse for alternativ kontaktform er noe ulik for de to gruppene: 28 prosent av de selvstendig næringsdrivende og 10 prosent av de arbeidsledige foretrekker direkte kontakt. 23 prosent av de arbeidsledige og 10 prosent av de selvstendige må møte personlig.

Husholdningenes tilgang til IKT øker fortsatt

Andelen av husholdningene med tilgang til datamaskin, Internett og bredbåndstelefon øker alle med 1 prosentpoeng fra 2012 til henholdsvis 93, 94 og 33 prosent. Blant husholdninger med barn og husholdninger med inntekt over 600 000 kroner har så godt som alle datamaskin og Internett hjemme. Også andelen med bredbånd og fast bredbåndstilknypning øker, begge med 2 prosentpoeng til henholdsvis 88 og 80 prosent. Enda mer øker andelen med fiberkabel, fra 17 prosent til 23 prosent. Denne økningen går på bekostning av ADSL og andre DSL-teknologier, som går ned fra 40 til 37 prosent. Hvis vi ser på de som har DSL som beste teknologi (ikke fiberkabel eller kabel-TV), går andelen ned fra 34 til 28 prosent.

Utbredelsen av mobilt bredbånd har økt også det siste året. 54 prosent av husholdningene hadde tilgang til mobilt bredbånd per 2. kvartal 2013. Det er en økning på 6 prosentpoeng i løpet av det siste året. De aller fleste av disse har også fast bredbånd hjemme. Andelen av husholdningene som bare har internettilgang via mobilt bredbånd, var 7

prosent i 2. kvartal 2013, mot 8 prosent på samme tid i 2012.

Av de som ikke har tilgang til Internett hjemme, oppgir nesten halvparten at de ikke har behov for Internett. Manglende kunnskaper oppgis av hver tredje informant, mens 9 prosent har nett-tilgang andre steder. Begrunnelser som at utstyr eller abonnement er for dyrt, eller at bredbånd ikke er tilgjengelig, oppgis av 1 til 6 prosent av de som ikke har Internett.

Bruk av PC og Internett på stabilt høyt nivå

95 prosent av befolkningen har brukt PC i løpet av de siste tre månedene. Det er samme andel som året før. Også i gruppen 65-74 år har andelen stabilisert seg på like under 75 prosent de siste årene.

Det er den samme tendensen i tallene for bruk av Internett de siste 3 månedene. Nesten alle i aldersgruppene under 65 år bruker nettet, og andelen i den eldste aldersgruppen har stabilisert seg på rundt 70 prosent.

To av tre bruker mobiltelefon til internettilknytning utenfor hjem og arbeid. Andelen er bare 16 prosent blant den eldste aldersgruppen og øker til over 80 prosent for aldersgruppen 16-34 år. 65 prosent bruker bærbare datamaskiner til internettilknytning utenfor hjem og arbeid. Her er imidlertid forskjellen mellom de eldste og de yngste vesentlig mindre, 37 prosent for de eldste og nesten 80 prosent for de yngste.

Fortsatt økning i bruk av nettet til ulike formål

Flere typer bruk av Internett øker, mens andre bruksområder kan se ut til å stagnere. Aktiviteter som å lese nettaviser, delta i sosiale nettverk og bruk av tjenester i forbindelse med reiser og overnatting øker med henholdsvis 2, 5 og 5 prosentpoeng fra 2012 til henholdsvis 87, 68 og 61 prosent i 2013. En aktivitet som brukes av færre, er å søke etter informasjon om varer og tjenester, med nedgang fra 88 prosent i 2012 til 79 prosent i 2013. Bruken av nettbank økte med 1 prosentpoeng, og 87 prosent av befolkningen bruker nettbank.

Stagnasjon for netthandelen

Andelen av hele befolkningen som kjøpte eller bestilte varer eller tjenester over

nettet de siste 12 måneder, var på 73 prosent i 2013. Det er en nedgang på 3 prosentpoeng fra 2012. Av varer og tjenester som blir handlet på Internett, er reiser og innkvartering mest populært, og dette ble kjøpt eller bestilt av 72 prosent av de som har handlet på nettet. Det er det samme som året før. Billetter til ulike arrangementer står omtrent stille på 54 prosent. Andelen som har kjøpt legemidler over nettet, gikk derimot ned fra 5 til 2 prosent.

For første gang ser vi at flere kvinner enn menn handler på nettet, med 74 mot 72 prosent. Forskjellene i netthandelsmønsteret mellom menn og kvinner er det samme som før: Flere menn enn kvinner handler film og musikk, PC software og hardware, elektronisk utstyr, telekommunikasjonstjenester, aksjer og finansielle tjenester. Derimot handler flere kvinner enn menn bøker, magasiner, klær og sportsartikler via Internett.

9. september 2013

Ledige stillingar, 2. kvartal 2013

Fleire ledige stillingar

I 2. kvartal var det 74 300 ledige stillingar, ein auke på 2 400 frå same kvartal året før. Auken kom i hovudsak innanfor varehandel og byggje- og anleggsverksemd.

Sjolv om talet på ledige stillingar auka med 2 400 frå 2. kvartal 2012 til same kvartal i 2013 var delen ledige stillingar i prosent av talet på stillingar i alt 2,9 prosent i begge kvartala. I løpet av det siste året har altså auken i talet på ledige stillingar vore på omtrent same nivå som auken i summen av arbeidstakarforhold og ledige stillingar.

Varehandel og byggje- og anleggsverksemd framleis under gjennomsnittet

I varehandelen var det ein auke på 2 100 ledige stillingar jamført med året før, medan det i byggje- og anleggsverksemd var ein auke på 1 500 ledige stillingar. Begge næringane har likevel framleis ein prosentdel ledige stillingar som er under gjennomsnittet for alle næringane.

Låg prosentdel i industrien

Både industri og næringen bergverksdrift, olje- og gassutvinning hadde ein nedgang i talet på ledige stillingar siste

år. Industrien er nå blant dei næringane med lågast prosentdel ledige stillingar, med 1,7 prosent. Bergverksdrift, olje- og gassutvinning har en prosentdel på 3,2, framleis noko høgare enn gjennomsnittet.

Forretningsmessig tenesteyting, som har den høgaste prosentdelen ledige stillingar med 6,0 prosent, hadde ein nedgang på 800 ledige stillingar siste år.

Auke i omsorgstenester

Det var 12 600 ledige stillingar innanfor omsorgstenester med og utan butilbod, 600 fleire enn året før. Dette er næringar der prosentdelen ledige stillingar ligg over gjennomsnittet for alle næringar. I næringa undervisning er det vanleg at talet på ledige stillingar i 2. kvartal ligg om lag dobbelt så høgt som i dei andre kvartala. Grunnen er at mange ledige stillingar blir lyst ut i dette kvartalet for å førebu skolestarten til hausten. Prosentdelen ledige stillingar i 2. kvartal 2013 er likevel ikkje høgare enn det som er gjennomsnittet for andre næringar.

Færre ledige stillingar i EU

EU hadde 1,4 prosent ledige stillingar i 1. kvartal 2013, ned 0,1 prosentpoeng frå same kvartal året før. I denne internasjonale samanlikninga nyttar vi tal frå 1. kvartal sidan tal for 2. kvartal 2013 førebels ikkje er gjort offentlege for alle landa. Det er store skilnader i nivået på prosentdelen ledige stillingar mellom landa i EØS-området. I 1. kvartal 2013 var prosentdelen ledige stillingar 0,4 prosent i Polen, 1,7 prosent i Sverige og 2,6 prosent i Tyskland. Noreg hadde til samanlikning ein prosentdel ledige stillingar på 2,7 prosent i dette kvartalet.

3. september

Stortingsvalet, personar med røysterett, 9. september 2013

3 643 600 har røysterett ved stortingsvalet

3 643 600 veljarar fordelt på 3 009 valkrinsar har røysterett ved stortingsvalet i år. Innvandrarar og norskfødde med innvandarforeldre utgjør 5,9 prosent av dei røysteføre. Heile 30 prosent av veljarane er over 60 år, medan 3,4 prosent er fyrstegongsveljarar.

Den totale mengda røysteføre har auka med 3,1 prosentpoeng sidan førre stortingsval i 2009.

Mange valkrinsar i ulik omfang

Det er 3 009 valkrinsar ved dette valet. Det er om lag som sist, men noko færre i høve til for åtte år sidan. 24 valkrinsar har eit manntal over 7 000. Den største valkrinsen er Horten, med 12 700 røysteføre. Den nest største valkrinsen i landet er Sentrum i Bodø, med 11 200 røysteføre. Valkrinsen Askimbyen i Østfold har 11 000 røysteføre.

På den motsette sida er det 13 røystetkrinsar som har 20 eller færre i manntalet, seks krinsar har eit manntal på ti eller færre. Dølmo i Åmli kommune, Aust-Agder, har registrert fem røysteføre. Melfjordbotn krins i Rødøy kommune, Nordland har auka i frå fire til sju veljarar, og er med det ikkje lenger den minste røystekrinsen i landet.

Framleis sterk auke av røysteføre innvandrarar og norskfødde med innvandarforeldre

215 000 innvandrarar og norskfødde med innvandarforeldre med norsk statsborgarskap har røysterett ved stortingsvalet. I høve til stortingsvalet i 2009 er dette ein auke på 51 200 røysteføre, eller 31 prosent. Den samla mengda røysteføre i denne kategorien har auka frå 3,6 prosent i 2005 til 4,6 i 2009 og til 5,9 prosent ved det komande valet.

Den største gruppa, 48 prosent, har bakgrunn frå asiatiske land. Røysteføre med bakgrunn frå andre europeiske land utgjør 25 prosent, medan røysteføre med bakgrunn frå afrikanske land utgjør 16 prosent. Geografisk er gruppa røysteføre innvandrarar og norskfødde med innvandarforeldre størst i Oslo. I hovudstaden utgjør denne gruppa 17 prosent av dei røysteføre, noko som er 3 prosentpoeng fleire sidan 2009. Til samanlikning utgjør gruppa høvesvis 7 prosent av dei røysteføre i Østfold, Akershus og Buskerud. Lågast mengd har Troms og Nordland. I desse fylka utgjør denne gruppa knappe 2 prosent av den samla mengda røysteføre.

Det er i alt 36 200 røysteføre med innvandarbakgrunn som er fyrstegongsveljarar no i september. Denne gruppa inkluderar alle som røystar ved sitt fyrste

val i Noreg. Røysteføre med asiatisk bakgrunn utgjør 18 000 av desse og 9 000 har afrikansk bakgrunn.

Heile 30 prosent av veljarane er over 60 år

Den yngste aldersgruppa 18-19 år utgjør 3,4 prosent av den samla mengda røysteføre, og har 123 700 veljarar som kan røysta for fyrste gong. Ved valet for fire år sidan utgjorde dei fyrstegongsrøystande 3,7 prosent av den totale mengda røysteføre.

Mengda røysteføre frå 60 år og eldre er 1 096 300, og denne gruppa utgjør heile 30 prosent av dei røysteføre. Denne aldersgruppa har auka jamt og trutt i dei seinare åra. Mengda kvinner i denne gruppa er 54 prosent. Alle fylka har fleire kvinner i høve til menn i den eldste aldersgruppa. Størst overvekt av kvinner gruppert på fylke har Oslo med 55 prosent. Deretter kjem Østfold, Vestfold og Telemark med 54 prosent. På motsett side har Finnmark – som ved førre stortingsval – den minste mengda kvinner av røysteføre over 60 år, med 51 prosent.

3. september 2013

Innvandrere etter innvandringsgrunn,
1. januar 2013

25 500 nye arbeidsinnvandrere i 2012

Innvandringen til Norge var i 2012 rekordhøy. I alt innvandret 56 600 personer med ikke-nordisk statsborgerskap for første gang. 45 prosent av disse kom på grunn av arbeid. Det er litt færre enn året før, men arbeid var fortsatt den vanligste innvandringsgrunnen.

I tillegg til de om lag 45 prosentene som innvandret på grunn av arbeid i 2012, kom en tredjedel på grunn av familie, mens henholdsvis 13 og 10 prosent kom på grunn av flukt og utdanning.

Redusert arbeidsinnvandring

Arbeidsinnvandringen sank omtrent 4 prosentpoeng fra 2011 til 2012, men den var fortsatt en av de høyeste noensinne. 25 500 personer registrerte seg som arbeidsinnvandrere i 2012.

To tredeler av arbeidsinnvandrerne i 2012 kom fra de nye EU-landene. Av disse igjen kom nesten halvparten fra Polen.

Rekordhøy familieinnvandring

Familieinnvandrere var også en stor gruppe i 2012. De utgjorde 32 prosent av de ikke-nordiske innvandrerne dette året. Det er en økning i forhold til 2011. I alt 18 100 personer registrerte seg som familieinnvandrere i 2012, og halvparten av disse hadde statsborgerskap fra Afrika, Asia, Sør- og Mellom-Amerika, Europa utenom EU/EØS og Oseania utenom Australia og New Zealand. En av tre hadde statsborgerskap fra de nye EU-landene.

Flere kom på grunn av flukt

Sammenlignet med 2011 var det i fjor 1 900 flere som kom til Norge av fluktgrunner. De 7 100 personene som i løpet av 2012 ble registrert med flukt som innvandringsgrunn, utgjorde likevel kun 13 prosent av alle de ikke-nordiske innvandrerne. De to største gruppene var innvandrere fra Somalia og Eritrea, med henholdsvis 2 200 og 1 500 personer.

Litt færre på grunn av utdanning

5 400 ikke-nordiske innvandrere kom til Norge i 2012 gjennom kulturutveksling eller for å studere. Dette er en liten nedgang sammenlignet med året før.

Den største gruppen var filippinere, med 1 340 personer. Deretter følger kinesere og spanjoler med henholdsvis 340 og 260 personer. At det er så mange fra Filippinene har sammenheng med at kulturutveksling/ au-pair-tillatelse også blir regnet som en type utdanningstillatelse.

Tre av fire fortsatt bosatt

I perioden 1990-2012 har 581 500 ikke-nordiske statsborgere innvandret til Norge. Per 1. januar 2013 var 76 prosent av disse fortsatt bosatt i Norge. Utflyttingsmønsteret varierer sterkt med innvandringsgrunn. Det er blant personer som har kommet på grunn av flukt, vi finner den høyeste andelen som fortsatt var bosatt i Norge ved utgangen av 2012, med 84 prosent som et gjennomsnitt for hele perioden.

Tilsvarende andel blant dem som kom på utdanningstillatelse, var kun 43 prosent. En utdanningstillatelse gir i utgangspunktet ikke mulighet til å få permanent oppholdstillatelse. Det er meningen at studentene skal reise hjem etter studieoppholdet.

Det har vært knyttet stor interesse til hvordan bosettingsmønsteret til de nye arbeidsinnvandrerne vil bli. Blant dem som kom for å arbeide i 2005, er fortsatt 65 prosent registrert bosatt. Blant dem som innvandret i 2010 og 2011, stiger andelen til henholdsvis 92 og 98 prosent.

Toril Sandnes (red.)

Ungdoms levekår

Ungdoms levekår beskriver ulike sider ved levekårene til ungdom og unge voksne i alderen 16-30 år i Norge, med særlig vekt på dem som på en eller annen måte er marginalisert. Marginalisering betyr at man befinner seg utenfor eller i utkanten av en gruppe eller sammenheng. Dette er definert på ulike måter i publikasjonen. Gjennom elleve kapitler ser vi nærmere på temaer som demografi, utdanning, arbeid og arbeidsmiljø, inntekt, materielle og sosiale mangler, helse, bolig, ungdomskriminalitet, sosial kapital, veien fra videregående opplæring til jobb og sosiale stønader, og vi ser på ungdom og unge voksne i et internasjonalt perspektiv.

Avsender:
Statistisk sentralbyrå

Postadresse:
Postboks 8131 Dep
NO-0033 Oslo

Besøksadresse:
Kongens gate 6, Oslo
Oterveien 23, Kongsvinger

E-post: ssb@ssb.no
Internett: www.ssb.no
Telefon: 62 88 50 00

ISBN 978-82-537-8671-1 Trykt versjon
ISBN 978-82-537-8672-8 Elektronisk versjon
ISSN 0804-3221

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

Returadresse:
Statistisk sentralbyrå
NO-2225 Kongsvinger

Avsender:
Statistisk sentralbyrå

Postadresse:
Postboks 8131 Dep
NO-0033 Oslo

Besøksadresse:
Kongens gate 6, Oslo
Oterveien 23, Kongsvinger

E-post: ssb@ssb.no
Internett: www.ssb.no
Telefon: 62 88 50 00

ISBN 978-82-537-8751-0 Trykt versjon
ISBN 978-82-537-8752-7 Elektronisk versjon
ISSN 0801-7603 Trykt versjon
ISSN 0809-4713 Elektronisk versjon

ISBN 978-82-537-8751-0

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway